REFORMELE CU CARACTER ADMINISTRATIV DIN MOLDOVA ALE LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

N. GRIGORAȘ

Constantin Mavrocordat, fiul domnitorului fanariot Nicolae Mavrocordat, s-a născut în Constantinopol (27 februarie 1711). A primit o educație aleasă și de copil a fost inițiat în trebile publice. Începînd cu anul 1730, deci la vîrsta de 19 ani, a fost ales domn al Țării Românești și a domnit de șase ori în Țara Românească și de patru ori în Moldova. Cea mai importantă domnie a lui din Țara Românească e aceea care a început la 27 noiembrie 1735 și s-a încheiat în septembrie 1741. În această domnie el a inițiat și aplicat o serie de reforme cu caracter administrativ și social, pe care le va aplica și în Moldova, în domnia cuprinsă între septembrie 1741 și iulie 1743.

1. *Justiția*

Și în perioada de timp dintre anii 1741—1832, organizarea și funcționarea justiției a fost în atenția deosebită a puterii centrale de stat, ca și asigurarea condițiilor de funcționare a instanțelor, care s-au înmulțit și pe parcurs au fost continuu completate și chiar reorganizate, pentru a corespunde cererilor și exigențelor populației și societății în continuă evoluție. Normele juridice au început să fie codificate, pentru a fi la îndemîna membrilor instanțelor, iar judecătorii se numeau pe cît posibil, dintre oameni cu o cultură de specialitate și ca atare, s-a impus și salarizarea lor, pentru a-i opri să ia mită. Se observă în această epocă schimbări structurale în organizarea judecătorească ca să poată cuprinde și face față noilor forme de viață, de intervenție în neînțelegerile locuitorilor țării, ale acestora cu străinii, dintre proprietari și locuitorii de pe moșii, dintre orașe, mănăstiri, boieri și membri ai familiei domnitoare, în general de la delicte și pînă la crime.

Obiceiul pămîntului a rămas în vigoare avînd preponderență asupra oricărei pravili sau a oricărui cod de legi, iar cea mai înaltă instanță de judecată a țării, este cunoscută sub denumirea de Divan domnesc, al cărui președinte era domnul, ca și atunci cînd se numea Sfatul sau Consiliul domnesc. Și divanul, ca și Sfatul domnesc, se putea constitui în instanță și judeca acolo unde se afla domnul, nu numai în Capitală.

---

* Cap. din lucrarea *Instituții feudale din Moldova*, II, în manuscris.

Ce prevedea așezămîntul lui Constantin Mavrocordat cu privire la organizarea justiției, cum a încercat el s-o reformeze ? Legea de bază ce guverna țara și cuprindea principalele norme juridice a rămas în continuare obiceiul pămîntului, care da însă posibilități de abuzuri, arbitrarii și interpretări subiective, ce nu puteau de multe ori acorda judecata adecvată celor care o solicitau. Prin reorganizarea justiției, Constantin Mavrocordat, a voit să lichideze abuzurile posibile datorită normelor obiceiului, neprecise și prea generale, ca dreptatea să fie aceeași pentru toți, să aibă judecători corecți, imparțiali ; dar oare unde puteau fi găsiți aceștia ?

Potrivit așezămîntului publicat în *Mercure de France* (iulie 1742), pe care îl aprobase încă la 7 februarie 1740, cînd domnea în Țara Românească, în articolul al V-lea, Constantin Mavrocordat s-a referit la boierii fără dregătorii, foarte numeroși, cărora le-a promis salarii, dacă s-ar fi ocupat cu rezolvarea nenumăratelor plîngeri ale locuitorilor, adresate domnitorului [1]. Pentru că mulți locuitori nu puteau veni în Iași, ca să-și caute dreptatea și fiindcă „căpeteniile districtelor“ nu aveau delegație și nici timp suficient să judece, Constantin Mavrocordat a numit judecători salariați, care aveau să împartă „săracilor dreptate“ și să-i ferească „de orice nedreptate și silă“ [2]. Totodată, a mai hotărît ca protopopii, care inspectau parohiile și se amestecau abuziv în pricinile dintre locuitori, și aveau pînă și închisori proprii, în care închideau locuitorii, iar ca să-i elibereze încasau de la ei sume mari de bani, a hotărît ca să nu se mai dedea la asemenea acte [3]. Din septembrie 1741 și pînă în martie 1743, Constantin Mavrocordat a trimis numeroase circulare ispravnicilor, cu referire la organizarea nouă a justiției, despre atribuțiile lor, în materie judiciară, de felul cum să judece și despre procedură. Asemenea circulări cuprindeau indicații, care nu se găsesc în așezămînt.

Aplicarea noilor reforme, din administrația de stat, în care se include și cea judecătorească s-a făcut în condiții nefavorabile, în special din cauza secetei, care a bîntuit țara între anii 1741—1743 [4]. Domnul și-a menținut în continuare dreptul de a aprecia cum își îndeplineau obligațiile și atribuțiile în materie judiciară, dregătorii cu asemenea delegații, invitîndu-i continuu să „judece drept“. Dar ca aceștia să-și poată îndeplini corect atribuțiile trebuia să li se dea ajutoare noi, să li se reducă pe cît posibil numărul de procese pe care trebuiau să le judece. Pe cei care judecau „strîmb“, îi anunța că se expun unor pedepse grave, dacă nu-și schimbau comportarea.

Judecătorii principali din ținuturi au devenit ispravnicii, cu atribuții mărite și bine precizate, pentru ca locuitorii să nu mai fie nevoiți să se deplaseze în Capitală, pentru pricini care puteau fi judecate pe loc[5]. El a

---

[1] I. Minea, *Reforma lui Constantin Mavrocordat*, în „Cercetări istorice“—, an. II-III (1926—1928), p. 156.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem*, p. 157.

[4] M. Kogălniceanu, *Cronicele Romăniei sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, (în continuare se va cita *Letopisețe*), ed. a II-a, vol. III, București, 1872, p. 214.

[5] Ion Neculce, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. a II-a, publ. de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 322 și 381—382.

urmărit ca la proces „dreptatea să nu se vîndă", „iar servilor nu sila să le fie lege"[6]. La baza noii organizări judecătorești urma să stea controlul domnesc, procedura scrisă ca și consemnarea în scris a tuturor sentințelor, care urmau să fie nemijlocit comunicate celor judecați. Se urmărea astfel înlăturarea arbitrariului, care prevala atunci cînd se judeca după amintirile cuprinse în normele din obiceiul pămîntului. Din cauza aceasta a dispus ca hotărîrea și procedura să fie înscrise în cartea de judecată, care se redacta în două exemplare, cea care rămînea la judecătorie se înscria „la protocol", iar cealaltă se da celui care cîștigase[7]. „În cartea de judecată" trebuia să se însereze și cererea de deschidere a acțiunii, motivul, interogatoriul inculpatului, mărturiile și hotărîrea[8].

Preocuparea principală a domnului a fost ca să se înlăture din practica instanțelor de judecată abuzul, favoritismul, mita, dreptatea să fie aceeași pentru toți, adică imparțială. În continuare, Constantin Mavrocordat a încercat să introducă o ordine în îndeplinirea actului de judecată prin fixarea unui termen la care împricinații urmau să se prezinte în fața instanței. Cel care nu se prezenta în termen, urma să fie adus cu forța și obligat să plătească o amendă[9]. Isprăvniciile aveau registre duble în care se copiau „cărțile de judecată". Unul din registre se trimitea în fiecare lună la Iași, ca să se controleze felul cum s-au făcut judecățile, iar cealalt rămînea la isprăvnicie. Foile registrului trimis la Iași se pecetluiau, pentru a nu putea fi înlocuite.

Nici un judecător nu putea refuza să judece pe un împricinat care cerea aceasta, însă se pedepsea inculpatul citat, care nu se prezenta la termen[10]. Judecata făcută la ținuturi era cea principală, de fond, iar Divanul, care putea judeca și fondul, ca și boierii cei mari, de apel. Cînd se declara apel de către una din părți, trebuia înștiințată și cealaltă, care dacă nu voia să se prezinte era adusă cu forța[11]. Ispravnicii ținuturilor puteau judeca boieri, mazili, țărani, în orice pricină, în afară de cei care făcuseră morți de om. Îi puteau ancheta pe tîlhari, după care îi trimiteau la Divan. Nici un ispravnic sau judecător nu puteau încasa amenzi fără a se fi încheiat judecat[12].

Cît privește reorganizarea instanțelor centrale, Constantin Mavrocordat a menținut Divanul ca instanță supremă, compus din domn, mitropolit, episcopii aflați în localitate, toți marii boieri dregători, boierii mazili și cei întîmplător aflați în capitală, pînă la clucerul de arie[13]. În general, Divanul a rămas mai mult instanță de apel. Asemenea atribuții aveau în materie respectivă și marii dregători, care urmau să judece continuu, chiar la gazdele lor. Astfel marelui logofăt i-au rămas în atribuție judecarea pri-

---

[6] Const. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români*, București, 1890, p. 314—315.

[7] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 294.

[8] *Ibidem*, p. 242.

[9] *Ibidem*, p. 226.

[10] *Uricarul*, vol. IV, p. 396.

[11] N. Iorga, *op. cit.*, p. 226—227.

[12] *Uricarul*, *loc. cit.*

[13] I. Minea, *op. cit.* p. 172.

cinilor de proprietate funciară, marilor vornici diferite pricini din Țara de jos, sau din cea de Sus, marele hatman pricinile în care erau părți țiganii — robi și străinii, marele vistiernic, plîngerile împotriva slujbașilor visteriei în materie de impunere și încasări de dări, vel aga îi judeca pe orășeni, iar marele spătar pe streinii [14] care cereau să fie judecați.

Pentru a descongestiona lucrările Divanului, căruia i se adresau în medie cîte o sută de plîngeri pe zi, pe lîngă marii boieri dregători, ca să asiste la judecăți și „să fie împreună la toate trebile, judecățile și sfaturile nelipsiți" [15], Constantin Mavrocordat a mai numit trei judecători, în Iași, cu leafă de 50 lei pe lună. Domnul putea indica acestor judecători și ce fel de probe să ia în considerare. Documentele mai vechi de o sută de ani trebuiau excluse [16]. Constantin Mavrocordat a mai numit pe lîngă Divan, 5–6 logofeți „de taină", care-i citeau răvașele strînse de la jeluitori. Aceștia răspundeau la cererile locuitorilor; răspunsurile erau înscrise într-un registru special [17]. Între cei trei mari judecători numiți de Constantin Mavrocordat a fost și Ion Neculce [18].

Constantin Mavrocordat tria plîngerile adresate Divanului și le repartiza boierilor judecători din Iași sau ispravnicilor, și numai dacă unor împricinați nu le-ar fi convenit hotărîrile acestora, se puteau adresa Divanului. Înainte de a repune asemenea procese pe rol, el însuși cerceta procedura, mărturiile și hotărîrea dată [19]. De aceea, s-a și scris că în timpul celei de-a doua domnii „ușile divanului erau deschise și multă vorbă cu prostimea avea". Acei boieri care spuneau cuvinte necuviincioase despre „prostime" erau batjocoriți și pedepsiți cu închisoarea [20]. Divanurile lui țineau de dimineață și pînă la orele opt din zi. La judecăți se pricepea mai bine ca înaintașul său Grigore Ghica și chiar se „ispitea să să pui și împotriva boierilor unde socotea că giudecă strîmb" [21].

Cu referire la reforma judecătorească a lui Constantin Mavrocordat, un cronicar grec, răsplătit probabil bine de domn, a notat că „în regimul certelor civile" prefera dreptatea „mai mult ca orice", considerînd-o ca fiind „baza cea mai statornică a puterii". Pentru aceasta domnitorul și-a propus ca regulă constantă „dreptatea și imparțialitatea". Constantin Mavrocordat a dispus să se prelucreze pentru dregătorii din toată țara și „pentru judecătorii de toată ziua, definițiunile cazurilor speciale judecătorești aflate la tot felul de afaceri și dreptate și nestrîmbarea justiției în toate deslușită pînă în fir, căci de aici înainte dreptatea la judecată să nu se mai vîndă, iar servilor nu sila să le fie lege" [22]. El voia, ceea ce era imposibil pentru acea vreme, să facă dreptate tuturor, afișîndu-se în special ca un apărător al celor obijduiți. Țelul lui a fost să creeze și să dispună de o justiție ne-

[14] *Uricarul, loc. cit.*
[15] *Letopisețe*, vol. III, p. 183, ; Ion Neculce, *op. cit.*, p. 381.
[16] Arh. St. București, Mss. nr. 522, f. 165 v — 166.
[17] *Letopisețe*, loc. cit., Ion Neculce, *loc. cit.*
[18] N. Iorga, *op. cit.*, p. 225. La 10 februarie 1742 Ion Neculce funcționa ca judecător.
[19] *Letopisețe*, vol. II, p. 183 și urm.
[20] *Ibidem*, vol. III, p. 201.
[21] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 322.
[22] Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 316—317.

părtinitoare, deşi i se imputa această atitudine de către boierime. Dispoziţiile adresate ispravnicilor repetau mereu ca să fie cu mare dreptate săracilor, să nu-i năpăstuiască cu nimic şi nici să nu îngăduie altora aşa ceva. Continuu erau avertizaţi că dacă nu s-ar fi conformat unor asemenea dispoziţii, aveau să fie grav pedepsiţi, deoarece, considera el, fusese trimis de Dumnezeu „într-acest pămînt, ca să păzească pe săraci şi să-i fie milă de dînşii" [23]. Aceasta i-a făcut pe ţărani mai îndrăzneţi, să nu mai rabde atitudinea îngîmfată a boierimii şi pentru orice credeau că-i supără se duceau cu plîngeri la isprăvnicii şi chiar la Divan.

Încercarea lui Constantin Mavrocordat de a reforma administrarea şi organizarea judecătorească, cum aprecia prof. Ilie Minea, „nu s-a putut păstra, fiindcă nu s-a introdus şi o anumită colecţie de legi şi nu s-a fixat procedura, care să se impună şi să nu pară o vexaţiune pentru o vreme, cînd atîta lume nu ştia scrie, nici citi" [24].

Referindu-se la atribuţiile judecătoreşti ale dregătorilor publici, Constantin Mavrocordat a scris următoarele: „Aşişderea înştiinţăm şi pentru giudecăţi afară de cînd cîte o dată se va întîmpla să nu putem face Divan necontenit, în toate zilele va fi Divan precum, şi pînă acum. Dar văzînd că pe zi cîte o sută de jalbe viind şi nu-i cu putinţă să se isprăvească toate, şi mai mult de cele mai de trebuinţă neurmîndu-le rîndul zăbovesc a se isprăvi fiind din cele o sută cele mai multe lucruri mici, nemergînd la rînduiţii giudecători".

„Giudecătorii au poruncă de a giudeca necontenit şi la gazdele dumilorsale. Veliţii boieri cu toţi de lucruri mai mari. Vel logofătul de fiestecăruia, vel vornicul de Ţara de Gios pe oamenii de ţinuturile de gios, vel vornicul de Ţara de Sus pe oamenii de ţinuturile de sus, vel hatman pe ceata sa şi pricini de giudecăţi de ţigani şi pe străini, vel visternicul pe cei ce jeluesc de slujbaşi şi pricinile dăjdiilor precum hotărăsc ponturile, vel spătariul pe oamenii streini ce vor merge la d-lui, vel aga pe tîrgoveţi" [25]. „Ispravinicii de ţinuturi pe boieri şi pe mazili şi ţărani ce sînt la ţinutul său, de tot felul de giudecată, avînd puterea Divanului, afară numai de moarte de om, pe tîlharii de furtişag să nu hotărască numai să eie sama şi să-i trimită aici. Fiecare dintr-aceste giudecăţi, mare, mică, carte de giudecată să se dea şi toate să le pue în condică" [26].

Reforma judecătorească a lui Constantin Mavrocordat, deşi s-ar părea că în general a fost primită cu interes, a început curînd să fie uitată, iar dispoziţiile de aplicare trecute pe planul al doilea. Astfel, domnitorul Matei Ghica (iunie 1753 – februarie 1756) a reamintit locuitorilor că dacă nu vor găsi dreptate la ispravnici, împotriva abuzurilor subalternilor acestora, să vină la „Divanul domnesc". Domnul va porunci să fie aduşi de faţă şi dovedindu-se că sînt „oameni răi", îi va obliga să-i despăgubească dublu la valoarea bunurilor însuşite, şi în plus vor fi „pedepsiţi cu pedeapsă domnească". În schimb, şi el a atras ispravnicilor atenţia că trebuie „să

[23] *Ibidem*.
[24] I. Minea, *op. cit.* p. 247.
[25] Ion Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, vol. IV, Bucureşti, 1931, p. 106–107.
[26] N. Iorga, *op. cit.*, p. 226 ; Ion Peretz, *op. cit.*, p. 107–108.

umble neîncetat prin ținuturi, să vegheze și asculte cu grijă pricinile" locuitorilor și să le facă dreptate. Orice slujbaș, chiar ispravnic, dacă ar fi îndrăznit să facă rău sau nedreptate vreunui locuitor, acesta trebuia ca imediat, „fără sfială", să „dea jalbă la Divan", care rămînea „deschis pentru ca fiecare să-și găsească dreptate" [27].

Potrivit unui obicei, o perioadă îndelungată de timp toate cererile de deschideri de acțiuni în justiție se adresau domnitorului. Diecii domnești, dacă era cazul, întrebînd pe marele logofăt, care pentru cazuri mai complicate solicita părerea domnitorului, le repartiza ispravnicilor sau boierilor cu atribuții judecătorești. În caz că părțile nu erau mulțumite cu judecata acestora, boierul judecător sau ispravnicul respectiv redacta și înainta domnului, un raport. Asemenea pricini, ori se repartizau divanului, sau dacă pricina era minoră, se retrimitea instanței care o luase în considerare prima dată, sau dacă necesita o anchetă prealabilă, se dau dispoziții în acest sens. Potrivit cererilor de deschideri de acțiuni, domnul fixa termenele la care părțile trebuiau să fie față sau porunceau dregătorilor locali să facă aceasta.

Deși „așezămîntul" lui Constantin Mavrocordat preciza atribuțiile judecătorești ale marilor boieri, totuși de la caz la caz aceștia trebuiau să primească și o delegație domnească [28]. Aplicarea hotărîrilor Divanului se făcea prin dispoziție domnească. Dacă una din părți nu voia să i se conformeze, se cerea intervenția domnului ca autoritățile competente să nu îngăduie încălcarea hotărîrii date, și chiar să dea publicitate cazului [29]. Încheierea dezbaterilor oricărui proces era urmată de o „carte domnească" de judecată, înmînată părții ce cîștigase procesul, care cuprindea hotărîrea instanței și dispoziția de aplicare, de aducere la îndeplinire [30].

Fără a face procese, domnitorii căutau să aplaneze neînțelegerile dintre mănăstiri și săteni, încercînd, prin instrucțiuni, care aveau la bază justificările cuprinse în plîngerile mănăstirilor. În cazurile în care mănăstirile nu dispuneau de întinderea de pămînt necesară sătenilor din unele sate, cînd aceștia se deplasau și munceau unde găseau pămînt, călugării le pretindeau totuși cîte o sumă de bani pentru lucrul ce ar fi trebuit să li-l presteze. Ispravnicii primeau dispoziții în sensul de a-i sprijini pe călugări ca să-și poată încasa banii și chiar restanțele pe anii în urmă. Dar dacă sătenii se opuneau, pretextînd că au altă situație juridică și socială, că dispuneau de mărturii, scrisori *sau alte dovezi, în acest sens, ispravnicii urmau să le fixeze un termen pentru a fi judecați de Divan* [31].

Ispravnicii și judecătorii de ținuturi, de comun acord cu egumenii mănăstirilor, trebuiau să ia măsuri pe cale administrativă și judecătorească ca sătenii să nu fie „împotrivitori și păgubitori", nici violenți cu trimișii

---

27 *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695—1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Adriana Camariano — Cioran, București, 1965, p. 673.

28 „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului municipal din Iași" (În continuare se va cita „Buletinul"), fasc. 6 (1927—1928), p. 167—169.

29 Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. VI_1, p. 109.

30 Bibl. Acad.., mss. nr. 237, f. 247, r.

31 T. Balan, *Documente bucovinene*, vol. IV, p. 207—208 ; Arh. St. Buc., M-rea Rîșca, XVIII/6.

mănăstirilor, să nu-i molesteze sau alunge, ci să-i ajute ca să-şi poată încasa veniturile. Se menţiona într-o asemenea dispoziţie domnească, ca ţăranii „împotrivitori" să fie chemaţi şi anchetaţi, pentru ca să se poată cunoaşte „ce împotriviri fac şi cu ce cap, cine îi sumeţeşte". Dacă avea să se constate că „îmblă fără cale şi sînt împotrivă", să le dea „poruncă cu înfricoşare", ca să fie „plecaţi şi să-şi facă slujbă", dar dacă vor continua să aibă aceleaşi comportări, ispravnicul şi judecătorul urmau să-i pedepsească, fără judecată, ca pe nişte „răi şi gîlcevnici" şi să-i oblige la despăgubiri pentru compensarea pagubelor suferite de mănăstiri[32]. Din porunca domnească trimisă doar judecătorilor de ţinut, fără să se fi recurs la vreo acţiune, sau dat vreo hotărîre judecătorească, sătenii care lucrau moşiile mănăstirii Socola trebuiau obligaţi să dea dijmă, să lucreze cele 12 zile pe an — şase vara şi şase iarna — şi să plătească cîte un leu pe an. Împotrivitorii urmau să fie supuşi şi împliniţi cu forţa ca oponenţi ai unei norme de drept în funcţiune[33].

În cazurile în care judecata se făcuse de delegaţi domneşti, ca marii boieri dregători, de hotărîrea cărora cei reclamaţi nu voiau să ţină seama, chiar dacă reclamantul era înarmat cu „carte domnească", care cuprindea hotărîrea instanţei şi ordinul de executare, avizat, domnul poruncea ispravnicilor, să convoace „de faţă" ambele părţi şi pe loc, să le „cerce pricina acolo cu foarte bună dreptate". Hotărîrea lui trebuia dată" pe carte de judecată"[34]. Şi la plîngerile înaintate de mănăstiri domnului, prin care cereau să li se facă dreptate împotriva sătenilor de pe moşii, care nu voiau să le dea venitul şi nu le făceau podvoadele, iarăşi ispravnicii trebuiau să-i „aducă de faţă" pe reclamaţi, şi „să le ia sama, pentru ce nu-ş fac podvoadele şi nu dau venitul moşiei". Potrivit poruncii domneşti ispravnicii aveau obligaţia de a-i forţa pe asemenea săteni să dea venitul şi să facă podvoadele obişnuite, dar „neodihnindu-se ... şi s-ar cere la Divan să le dea zi de soroc"[35].

Cu „carte domnească", la cererea oricărui egumen, mănăstirile erau îndreptăţite să-şi apere moşiile pe care le voiau unii săteni, care afirmau că sînt ale lor, ca moşneni, şi evident, în asemenea cazuri nu voiau să-şi îndeplinească obligaţiile în munci şi de dijme, iar dacă ar fi protestat în continuare, urmau să se prezinte la Divan, cu documentele la data fixată de ispravnic[36].

În anumite situaţii, ca de exemplu aceea în care a fost implicată mănăstirea Pîngăraţi, în aprilie 1773, era absolută nevoie de intervenţia caimacamilor, pentru că intrase în conflict cu un grup de 20 de plăeşti şi cu vătăjelul lor, care nu admiteau alţi săteni să lucreze un loc de lîngă mănăstire numit Tarcău, dar nici ei nu acceptau să dea mănăstirii cele cuvenite. S-a menţionat anume că vătăjelul plăeştilor era „om dîrz şi semeţ", care a „sărit" la călugări „cu gîlceavă şi bătae". Ispravnicii au fost

---

32 Arh. St. Bucureşti, M-rea Neamţ, VII/9 ; VII/10.
33 N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, vol. I, p. 437
34 Arh. St. Buc., M-rea Bistriţa, IX/10.
35 *Ibidem*, Achiziţii Noi, CCVIII/8.
36 *Ibidem*, M-rea Probota, I/26, I/29.

invitați categoric să-l cheme pe vătăjel, să-l supună „la toate" și să împlinească de la toți cîte doi lei de casă, „ca să nu mai vie jalbă la Divan"[37]. Cînd era cazul și marele serdar putea îndeplini aceeași sarcină, anunțîndu-i totodată pe cei în cauză să se înfățișeze la Divan[38]. În general cînd Divanul judeca fără domn, și acest lucru devine obicei, hotărîrile, denumite anaforale, ca să poată fi aplicate, trebuiau întărite de domn; chiar hotărîrile boierilor delegați să judece trebuiau să aibă aceeași întărire[39].

Un îndelungat proces dintre mănăstirea Slatina și locuitorii satului Rădășeni, a fost dirijat de la centru, de domn, care a făcut cunoscut ispravnicilor cuprinsul plîngerilor egumenilor, dar și ale locuitorilor, repetîndu-le de fiecare dată că „neodihnindu-se" cu judecata lor, să le pună „zi cu soroc", ca să se „afli aici la Divan și o parte și alta și cu mărturii ce vor avea, ca să li se hotărască judecata"[40]. Pentru încheierea acestui proces, Constantin Racoviță, la 28 octombrie 1750, a numit un complet de judecată format din trei boieri, care a dat dreptate mănăstirii[41]. Hotărîrea a fost întărită de domn[42].

Peste doi ani, același domn a delegat alți doi boieri judecători pentru judecarea aceleeași neînțelegeri fiindcă sătenii n-au acceptat hotărîrea din 28 octombrie 1750. Din raportul lor înaintat domnului se observă că probele ambelor părți erau de aceiași valoare, însă s-a dat cîștig de cauză mănăstirii. Pe baza hătărîrii acestor boieri judecători „denumită carte de judecată", domnitorul Constantin Cehan Racoviță a pus următoarea rezoluție: „După hotărîrea boierilor giudecători ce arată printr-această carte de giudecată, găsind și domnia mea a fi cu cale, am întărit și cu a domnii mele pecete"[43]. Iar peste încă 11 ani (29 octombrie 1763), timp în care hotărîrea amintită nu a putut fi aplicată, mănăstirea Slatina s-a plîns din nou domnitorului, care de data aceasta era Grigore Callimachi. Acesta n-a mai trimis procesul altei instanțe, ci a scris ispravnicilor, ca să „cheme pe acei oameni de față", să cerceteze „și de vreme că nu urmează ei să dea adetiul moșiei", să se „împlinească de la dînșii atît cît dau și alții de pe alte moșii"[44]. Pentru că locuitorii nu s-au grăbit să se conformeze nici acestei hotărîri și cum ispravnicii se pare nu au dispus de forța necesară pentru a o putea impune, egumenul s-a adresat din nou domnitorului, plîngîndu-se că acei locuitori nu au ținut seama nici de „omul gospod" trimis la fața locului. A cerut din nou ca pricina să fie judecată „înaintea veliților boieri", fiindcă „cu acești oameni multe judecăți în multe rînduri au avut mănăstirea și nici într-un chip nu vor să se supue", și nici să respecte învoielile, ba mai mult încă, au reușit să obțină o hotărîre de ju-

---

[37] *Ibidem*, *M*-rea Pîngărați, III/149.

[38] Paul Mihail, *Documente și zapise moldovenești de la Constantinopol (1607—1806)*, Iași, 1948, p. 99—100.

[39] *Ibidem*, p. 103—106.

[40] Bibl. Acad., CLXXXVII/204.

[41] *Uricarul*, vol. X, p. 184—185.

[42] *Ibidem*, p. 185—188.

[43] Arh. St. Buc., M-rea Slatina, VI/11.

[44] *Ibidem*, VI/14.

[illegible] făcută de stolnicul Const. Kogălniceanu că sînt „moşinaşi". Mănăstirea a venit din nou la Divan, iar sătenii au fost aduşi cu „om gospod". Egumenul a cerut intervenţia categorică a domnului, care convins de „dreptatea mănăstirii a pus următoarea rezoluţie pe plîngerea egumenului : „Ceauş de aprozi, să-i chemi la dumnealor veliţii boieri şi să facă anafora" [45].

Delegaţi noi, să judece pricina au fost banul Constantin şi medelnicerul Constantin Başotă, care au dat iarăşi ciştig de cauză mănăstirii [46]. La 4 iunie 1765, Grigore al III-lea Ghica a întărit, o nouă judecată între aceiaşi, dînd iarăşi cîştig de cauză mănăstirii. De data aceasta, judecător a fost fostul mare pitar Manolachi [47]. Fiindcă Rădăşenii nu au acceptat nici această hotărîre, la 14 octombrie 1765 i-au judecat patru mari boieri dregători şi anume, un mare logofăt, doi mari vornici şi hatmanul Vasile Roset, care din nou au dat cîştig de cauză mănăstirii [48]. Domnul a primit însă o altă plîngere de la mănăstire în decembrie 1767 în care, pe lîngă că se făcea reinformarea asupra judecăţilor avute, s-a subliniat că nu se rezolvase nimic [49]. Călugării au reuşit să obţină şi o poruncă de la Grigore Callimachi (30 ianuarie 1768), luată după o rejudecare a cazului de mitropolit şi de toţi marii boieri, către ispravnicul de Suceava, ca după ultima judecată dintre mănăstire şi Rădăşeni, să ia de la aceştia toate documentele, să le rupă, să le dea în mîna egumenului şi să-i forţeze pe locuitorii amintiţi să-şi îndeplinească toate obligaţiile [50].

Fără proces se pare, la 23 martie 1761, domnitorul a hotărît în conflictul dintre sătenii din Horleşti şi preotul iezuit, care-i ameninţa că dacă nu-i vor executa anumite munci şi plăti o sumă de bani, îi va alunga din sat. Domnul a hotărît că preotul nu „poate să strămute oamenii birnici" de pe moşie „fiind trăitori acolo şi aşezaţi de multă vreme" şi le-a fixat el suma de plată către preot, la un leu pe an [51].

Un mare număr de procese, care au solicitat continuu intervenţia domnilor, au fost şi acelea de proprietate, în general, cu toate consecinţele lor. Astfel, domnii acordau întăririle de stăpînire ale unor proprietăţi celor ce obţinuseră cîştig de cauză în instanţele de judecată [52]. De exemplu, Constantin Mavrocordat, la 19 ianuarie 1749, a dat unui reclamant, care cîştigase procesul, următoarea carte de judecată : „Avînd tu carte de giudecată de la altu domn şi devreme ce de la Divanul ei-au avut înaintea noastră, n-au putut să dovedească, el rămînînd, să stăpîneşti tu, tot după carte ce ai de la giodecata de mai înainte, pentru aceia nu ţi s-au dat altă carte de la noi. Să aibi voe să stăpîneşti moara după cartea ce ai de mai înainte" [53].

---

45 *Ibidem*, VI/45.
46 *Uricarul*, vol. X, p. 188—190 (10 mai 1764).
47 *Ibidem* p. 191—193.
48 *Ibidem*, p. 193—196.
49 Arh. St. Buc., M-rea Slatina, VI/46.
50 *Ibidem*, mss. nr. 522, f. 195.
51 N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. I—II, p. 109.
52 Arh. St. Iaşi, Anaforale, nr. 148, f. 40.
53 *Ibidem*, VI/24.

2. *Reforma administrativă.* Prin reforma administrativă domnitorul Constantin Mavrocordat a urmărit să aibă un control eficient al întregii vieţi publice şi din cauza aceasta a încercat o reorganizare a ei, în sensul că a căutat să numească în fruntea instituţiilor locale oameni corespunzători şi apoi să desfiinţeze confuziile de atribuţii dintre slujitorii instituţiilor centrale de stat şi cele locale. În fruntea ţinuturilor ispravnicii au luat locul pîrcălabilor. Importanţa acestui act nu constă atît în schimbarea denumirii ce o purtau conducătorii ţinuturilor, cît mai ales în fixarea clară a atribuţiilor încredinţate. În ţinuturile Suceava, Neamţ, Roman, Bacău, Tecuci, Tutova, Vaslui, Fălciu, Soroca, Dorohoi, Hîrlău şi Iaşi, a numit cîte doi ispravnici, iar în Greceni, Codru şi Cîrligătura cîte unul [54]. S-au păstrat însă vornicii de Cîmpulung, de Vrancea, pîrcălabul de Galaţi ca şi staroştii de Cernăuţi şi Putna [55]. De asemenea, Constantin Mavrocordat a separat administraţia ţinutului Soroca de a Lăpuşnei şi Orheiului, care formaseră o unitate separată, administrată de serdar [56].

Noii dregători locali au fost supuşi continuu unei supravegheri personale a domnului, care îi întreba pe cei ce nu-i raportau la timp anumite întîmplări, pe care trebuia să le cunoască şi le aflase de la alţii, nu de la cei cu asemenea atribuţie, astfel: „ce fel de dregători sînteţi şi ce grijă purtaţi, de ce nu ne-aţi înştiinţat" [57]. Ispravnicii trebuiau să supravegheze ca locuitorii să nu fie supăraţi cu ceva [58]. Chiar Constantin Mavrocordat, în deplasările sale prin ţară, reamintea dregătorilor instrucţiunile date în acest sens, ca şi locuitorilor care-l întîmpinau [59]. Pedepse grele îi ameninţau pe toţi dregătorii, care s-ar fi comportat altfel [60], sau nu şi-ar îndeplini sarcinile [61], deşi comportări abuzive avuseseră şi dregători din apropierea curţii domneşti, cum recunoştea chiar domnitorul [62].

Dregătorii locali ai puterii de stat aveau datorie de a explica, lămuri pe locuitori despre măsurile luate de domn, care a poruncit de mai multe ori ca să fie citite şi explicate celor adunaţi în zile de tîrg, pe la vămi, în biserici şi chiar în sate [63]. Constantin Mavrocordat făcea eforturi ca să citească rapoartele dregătorilor săi şi să le răspundă, aprobîndu-i sau mustrîndu-i. Astfel, la un raport al unui ispravnic de Suceava cu privire la abuzurile unor turci, i-a scris următoarele: „Pentru supărările ce fac turcii oamenilor, şi-i bat şi banii ce au dat oamenilor pe poame şi pe altele îi plinesc de la dînşii îndoit şi întreit, şi la porunca noastră nu să supun, şi ne arăţi că n-ai ce să le faci, că face ce le este voe, şi nu poţi să-i opreşti — aceasta este blăstămăţia ta : pentru ce să nu aperi pe oameni, şi pentru

---

[54] Petru Rîşcanu, *Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776*, Iaşi, 1887, p. 80—81,
[55] I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, Bucureşti 1935, p. 45.
[56] I. *Minea, op. cit.*, p. 167.
[57] N. Iorga, *op. cit.*, p. 222—223.
[58] *Ibidem*, p. 227.
[59] *Ibidem*, p. 228.
[60] *Ibidem*, p. 280.
[61] *Ibidem*, p. 281.
[62] *Ibidem*, p. 228.
[63] *Ibidem*, p. 280.

ce să-i laşi în voe lor, să facă ce le ieste voe? Sau, dacă nu poţi tu şi nu eşti harnic de slujba aceasta, ca să aperi pe lăcuitori, să ştiu, să punem pe altul, carele va putea să stea împotriva lor şi să apere pe oameni. Ne arăţi că sînt în Bosancea vre-o 7—8 aldăi şi pe aiurile, şi numele lor nu le scrii anume; ce turci sînt şi de unde sînt şi ce fel de răutăţi au supărări au făcut? Că iată şi ceauş împărătesc am adus, cu care să le putem veni la hacul lor. Din vreme că noi în tot chipul sărim ca să răsuflăm şi să odihnim pe lăcuitori"[64].

În plus, domnul cerea ca toate rapoartele care i se trimiteau să fie scrise în limba română, mustrîn-du-i pe cei care îşi scriau corespondenţa în limba greaă[65]. Ispravnicii au mai primit instrucţiuni ca să nu se facă nici o „silă", să nu fie obligaţi locuitorii ca să găzduiască pe oricine, fără voie sau chirie, să nu li se ia bani, gloabe, angării sau să pretindă a li se face clăci. Să oprească pe cei ce ar fi voit să ia din casele locuitorilor aşternuturi, vase etc. pentru musafirii cazaţi.

Ispravnicii au primit instrucţiuni cu privire la străinii care voiau să se aşeze în oraşe şi în sate, despre obligaţiile proprietarilor de moşii şi ale vecinilor, cu privire la zaherele, conace, podvezi de cară, cai de olac etc. etc. În ţinuturi „nici un om gospod", cu sau fără poruncă domnească, nu putea să intre fără voia ispravnicului. De asemenea, ispravnicii trebuiau să cerceteze dacă au „răspopi, ipodiaconi sau alţi oameni fără dar, ce se poartă cu chip bisericesc" şi „să le dea peceţi". La înlocuire, ispravnicul era obligat să lase „toate ... poruncile" înlocuitorului. Egumenii mănăstirilor, boierii sau locuitorii nu aveau voe să-şi vîndă moşiile turcilor. Ispravnicii au fost împuterniciţi „ca să cerce a cui moşie se va afla că s-au vîndut turcilor să le oprească în sama domnească şi venitul acelor moşii să fie a ispravnicilor"[66].

Prin reforma sa administrativă, bine intenţionată, Constantin Mavrocordat a urmărit deci curmarea abuzurilor şi desfiinţarea suprapunerilor de atribuţii şi în special întărirea autorităţii ispravnicilor, reprezentanţii principali ai puterii centrale în ţinuturi.

S-a discutat şi despre o reformă militară a lui Constantin Mavrocordat[67], care însă nu s-a făcut, fiindcă nu există o forţă militară naţională, care ar fi urmat să fie reorganizată.

3. *Reforma fiscală.* Constantin Mavrocordat şi-a ales dregătorii principali şi ispravnicii ţinuturilor dintre boierii mari. Tuturor le-a fixat venituri speciale şi le-a acordat scutiri de dări. Pe ceilalţi privilegiaţi „carii n-au încăput la boieri şi la isprăvnicii ş-au fost cu boierii-vel sau feciori de boieri-vel, pe aceia i-au rînduit să-i puie pe rînd, pe toţi, la slujbe. Ş' le-au ridicat dajdiile să nu dea nemică, nici ei nici feciorii lor". Boierilor

---

[64] *Ibidem*, p. 289.
[65] *Ibidem*, p. 290, 294.
[66] Gh. I. Brătianu, *Două veacuri de la reforma lui Constantin Mavrocordat 1746—1946*, p. 57—62., Aşezămîntul din martie 1743.
[67] I. C. Filitti, *Cîteva cuvinte despre alcătuirea oştirii de ţară în Principatele Române pînă la Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1936, p. 19, şi urm.

mazili de categoria a doua le-a redus substanţial dările, scutind totodată de „dajde“ toate mănăstirile şi preoţi“ [68].

„Şi — relatează Ion Neculce — pe ţară au scos mai întăi banii steagului, cîte 105 parali de om, cele cinci parali să fie a boierilor ce or strînge banii, iar 100 parali să margă la visterie. Şi au aşezat să fie patru civeturi într-un an. Cîte 105 parali să dea tot omul căsar, iar holteii cei cu părinţi să dea cîte 55 parali. Şi le-au dat peceţi tuturor, tipărite anume, feţelor lor, numele şi poreclele. Şi după ce s-au cisluit, le-au dat zlotaşii izvoade, şi la visterie le-au scris la condică“ [69]. Apoi „au făcut obiceiu, zlotaşii pe oameni, pe ţărani, să nu-i supere nemică. Ce dintr-acele cinci parali să-ş cumpere bucati, fîn, ce le-or trebui. Şi alte obiceie rele, ce era mai înainte, niciunele de acele să nu fie, nici văcărit, nici pogonărit, nici cuniţe, nici adăoşaguri, nici jacuri de ciocoi să îmble prin oameni mîncîndu-i“ [70].

„Dat-au şi strînsoare mare, de cerca pe oameni, şi pe unde îi afla îi bătea. Şi pe vornicеii carii tăgăduiea pe oameni, de nu vrea să-i puie, îi da pre uliţe şi-i trimitea la ocnă. Mai adeverit-au că, de i-a ieşi somă bună, să poată rădica poroncile împărăteşti, a ridica boierilor mazili şi mănăstirilor desetina şi vădrăritul ... Dat-au şi boierilor celor mari cîte 50, 60 de oameni de scuteală, altora, boieri mazili, cîte 20, cîte 15, cîte 5. Aşijdere au dat şi la giupînese sărace, ca de scuteală, cîte 10, cîte 15, careş după boierie“ [71].

Aceste sînt informaţiile despre reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat date de un cronicar contemporan, care a colaborat cu el. Deci, şi Constantin Mavrocordat a încasat în primul rînd banii steagului, cum obişnuise fiecare domn nou numit, iar în al doilea a fixat capitaţia la 105 parale de locuitor căsătorit, şi la 55 parale pentru fiecare „holtei“, plătibilă în patru sferturi, după ce în prealabil întocmise un recensămînt fiscal. Totodată, a luat măsuri drastice împotriva evazioniştilor ca şi a dregătorilor locali, care se dedau la abuzuri. Evident că prin această măsură s-a ridicat numărul impozabililor. Pentru ca fiecare locuitor să ştie cît are de plătit a primit cîte o fişă de impunere, înscrisă în condicile vistieriei. Boierilor, ca să nu mai intervină la visterie pentru scutirea unor vecini, cum se practica pe atunci, le-a acordat un număr de scutelnici, adică primeau de la visterie valoarea dărilor acestora.

Constantin Mavrocordat a urmărit o aşezare mai bună, mai uşoară a dărilor şi a încercat să desfiinţeze abuzurile slujbaşilor publici, salarizîndu-i dintr-o sumă fixă, adausă la capitaţie. Evident, că dacă se respecta această măsură, ar fi urmat o serioasă reducere a totalului obligaţiilor fiscale. Domnul a menţinut însă toate celelalte dări în afară de văcărit, cuniţă, pogonărit şi „adăoşaguri“ [72]. Prin urmare, toţi locuitorii ţării au continuat să plătească desetină şi gorştină, dări considerate ca cele mai grele, fiindcă afectau direct producţia. Cuantumul acestora se fixa de slujitorii visteriei, domnul avînd astfel posibilitatea de a solicita aparatul fiscal, alcătuit nu-

---

[68] I. Neculce, *op. cit.*, p. 381.
[69] *Ibidem*, p. 382.
[70] *Ibidem*.
[71] *Ibidem*, p. 383.
[72] Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, vol. II, Iaşi, 1857, p. 18.

mai din boieri şi oamenii lor, să depună eforturi şi să trimită visteriei cît mai mulţi bani. Fiindcă de posibilităţile de plată ale visteriei depindea dacă ei şi mănăstirile puteau fi scutite de desetină şi vădrărit. Apăsarea fiscală nu s-a redus deşi desetnicii incorecţi erau uneori obligaţi să restituie întreitul sumelor încasate pe nedrept [73]. Se da ca exemplu în acest sens un clucer din Roman învinuit că încasase mai mult de trei parale „de nume şi două parale de leu“ [74].

Ca oricare domn fanariot şi Constantin Mavrocordat, deşi venise în ţară în jurul datei de 1 octombrie s-a grăbit să încaseze primul sfert în luna următoare, deoarece, pretindea el, haraciul ar fi trebuit plătit la 1 septembrie [75]. Încercînd să curme abuzurile, care se făceau cu ocazia încasării taxelor de bunurile de consum, Constantin Mavrocordat a hotărît ca pîrcălabii să încaseze numai 20 potronici de car sau bute, fără cele două ocă de vin sau alte băuturi pe care le luau în plus [76]. Ca să elimine situaţiile neclare, ce puteau da naştere la arbitrarii şi abuzuri, Constantin Mavrocordat a desfiinţat deosebirile de impunere, la suma capitaţiei, dintre satele cu vecini şi cele de ruptoare, de la margine sau cele care aveau regimuri speciale [77]. Totodată, a înştiinţat pe slujitorii visteriei că întreaga lor activitate şi comportare va fi supravegheată atent, iar cei care se dedau la abuzuri au fost ameninţaţi cu destituirea şi pierderea răsurii, dar celor cinstiţi le-a promis o răsplată corespunzătoare [78].

Pentru a mări numărul impozabililor Constantin Mavrocordat a hotărît ca preoţii şi diaconii fără biserici şi neştiutori de carte — care erau în număr mare — să fie puşi la „bir cu ţăranii“, ca adică „să plătească şi ei bir ca şi altă ţară“. Din cauza aceasta unii au început să înveţe carte la bătrîneţe [79]. Cu toate eforturile depuse situaţia încasărilor visteriei nu s-au îmbunătăţit repede. Bauer explică astfel situaţia: „Poate — se referă la Constantin Mavrocordat — primele sale intenţii n-au fost de condamnat, se poate spune chiar mai mult că a făcut cîteva regulamente bune de finanţe în cursul primei sale domnii. Însă, în general, el n-a ştiut întrebuinţa decît paliative în contra unor rele învechite ... Foarte departe de a se gîndi la ştergerea capitaţiei, cel puţin la diminuarea şi fixarea acesteia, încă mai puţin de a se gîndi să aşeze greutatea principală a impozitului pe produsele şi consumaţia ţării, el augmentă capitaţia şi abondonă celelalte venituri arendaşilor după pilda înaintaşilor săi“ [80]. De aceeaşi părere a fost şi A. D. Xenopol [81].

Preluînd domnia a doua în situaţia şi cu obligaţiile băneşti cunoscute, Constantin Mavrocordat, ca şi înaintaşii săi, şi-a menţinut, în continuare,

---

[73] I. Minea, *op. cit.* p. 176.
[74] N. Iorga, *op. cit.* p. 404.
[75] *Ibidem*, p. 269.
[76] I. Neculce, *op.*386—387.
[77] I. Minea, op. cit., p. 209.
[78] N. Iorga, *op. cit.*, p. 217—218.
[79] Enachi Kogălniceanu, *în Letopiseţe*, III, p. 203—204.
[80] *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie publiés par M.B.*, Neufchatel, 1789, p. 101.
[81] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, vol. VII, Bucureşti, 1926, p. 97.

funcţia administrativă în materie de organizare fiscală, ba mai mult încă, prin controlul exercitat permanent asupra aparatului fiscal, a rămas principalul contabil, agent de impunere şi percepere al ţării. Acest control susţinut, agravat prin folosirea forţei, a dus uneori la crize interne, cauzate de opoziţia masei impozabile faţă de abuzurile de forţă ale aparatului de stat, care acţiona la ordinul domnului. În acest sens, ca şi în perioada anterioară, puterea domnitorilor era cu adevărat nemărginită fiind susţinută la nevoie, de forţa Imperiului otoman. Ca exemplu amintim scrisoarea lui Constantin Mavrocordat, din 2 decembrie 1741, adresată locuitorilor din Cîmpulung, care se opuneau încasatorilor Visteriei şi dregătorilor puterii centrale. După ce le-a atras atenţia să nu se împotrivească trimişilor săi, i-a avertizat că dacă se vor „sumeţi" sau se vor împotrivi poruncilor sale, „iată domnia mea, ca să ieşim din păcat şi aceasta vă arătăm, că celor nesupuşi după toată dreptatea li să cade a le veni de hac, şi atunci nu numai cu slujitori de ai noştri, *ce şi cu oştile împărăteşti vă vom pedepsi*, de vreme ce racoa împărătească să numără că sînteţi, să cade să fiţi supuşi stăpînilor voştri, iar nu împotrivitori"[82]. Din scrisoarea amintită se vede clar slăbirea puterii centrale, a aparatului de represiune, deoarece domnii, în loc să ia măsuri împotriva celor nesupuşi, duceau tratative cu ei.

Domnii fanarioţi fiind în esenţă doar nişte arendaşi ai veniturilor, era normal ca preocuparea lor cardinală să fie, dirijarea operaţiilor de impunere, percepere şi contabilizarea dărilor şi totodată să-şi însuşească sumele, care rămîneau după plata haraciului şi a celelalte plocoane făcute sultanului şi dregătorilor săi. Între măsurile cu caracter de reformă ale lui Constantin Mavrocordat poate fi inclusă şi anularea deosebirii dintre visterie şi cămara domnească, deoarece toate veniturile provenite din dări sau taxe, urmau să fie strînse şi contabilizate la un loc, nu distinct[83].

Constantin Mavrocordat a reformat şi sistemul de impunere şi percepere, cu intenţia de a aduna cît mai mulţi bani în visterie. Aştfel, în octombrie 1741, adresîndu-se boierilor, boiernaşilor, mazililor, dregătorilor, vorniceilor, vătămanilor şi tuturor celorlalţi locuitori, pretexta că i-ar fi cerut introducerea şi în Moldova şi aşezămîntului „dăjdiilor ce s-au făcut Ţării Româneşti", ca desfiinţarea văcăritului şi cuniţei, care pricinuiseră ţării „multă pagubă şi stricăciune", fiindcă locuitorii care nu puteau plăti aceste dări îşi vindeau sau îşi sacrificau vitele. Totodată, a hotărît desfiinţarea pogonăritului, fiindcă din cauza acestei dări locuitorii îşi lăsau viile în părăgină. În locul acestor dări şi a „dejdiei", adică a birului, a introdus o dare anuală plătibilă în patru rate trimestriale. Urma deci ca fiecare locuitor „atît casnicii cît şi holteii de vîrstă, slujitori, păstori, argaţi, slugi boiereşti" şi alţii, „chiar de se vor numi mazili, negustoraşi, curteni, căpitani" sau „oameni streini aşezaţi în ţară, au ruptaşii cămării, au vornicii şi vătămanii, sau ce om sau suflet va fi," să-şi ia „pecetea" adică fişa de impunere şi să fie cuprins „în foaia domnească de cislă". Deci, cu „toţii urmau să se puie la

[82] N. Iorga, *op. cit.*, p. 323.
[83] I. Minea, *op. cit.*, p. 235.

cisla satului şi să-şi ia peceţi pe feţele lor, afară de boierii mazili şi negustorii ce vor fi în foaia domnească pecetluită".

Armenilor şi evreilor urma să li se dea „peceţi deosebite" şi să se cisluiască între ei, ca şi cei care locuiau în jurul oraşelor ce urmau, de asemenea să se cisluiască „între dînşii cu foaie domnească de cislă", cei „risipiţi" prin sate urmau să-şi plătească pecetea personal, adică să nu fie cisluiţi împreună cu satul. Dregătorii care ar fi dat peceţi orbilor, şchiopilor, ciungilor sau altor locuitori, ce nu se puteau hrăni din munca lor, ca şi holteilor neajunşi la majorat, aveau să le restituie îndoit sumele încasate. Holteii majori, fără părinţi, cu case proprii, urmau să fie cisluiţi şi „să plătească pe cîte capete îi va ajunge cisla satului", dar holteii „în vîrstă", care trăiau la un loc cu părinţii, nu puteau fi impuşi la cisla satului mai mult decît cu 20 de parale, „de vreme ce casa acelui cît îi vine după prilejul lor, se încarcă părinţii lor la cislă".

S-au înmînat zlotaşilor foi de cislă, cu pecete domnească, pentru toate satele. Cisla urma să se repartizeze „pe capetele oamenilor, pe dobitoace, pe vii, pe hrana omului şi tot prilejul său, şi fiecare cum îl va ajunge cisla, cu dreptatea să-şi plătească dajdea sa". Fiecare aşezare rurală a primit cîte două foi de cislă, una semnată de zlotaş, vornicel sau vataman, se trimitea vistieriei. Zlotaşii nu trebuiau să se amestece în operaţia de cisluire. Numai locuitorii singuri aveau să socotească bunurile fiecăruia dintre ei — în scris — urmînd ca fiecare să plătească după starea sa materială, fără vreun amestec din partea zlotaşilor, vorniceilor, sau a vatamanilor, care dacă ar fi avut o astfel de comportare aveau să primească „mare certare". Unde s-ar fi aflat aşezaţi de la doi pînă la zece oameni, deosebiţi de cei localnici, din orice „breaslă" ar fi făcut parte : curteni, căpitani, slujitori, „negustoraşi" etc. trebuiau încadraţi şi cisluiţi cu satul cel mai apropiat şi să plătească întreaga dare tot după numărul de „bucate" de care dispuneau.

Fiecare locuitor, dintr-un sat mare sau cătun, „adică lăturaş, primprejur toţi în foaia domnească de cislă să se cisluiască". Zlotaşii urmau ca să „scrie osăbit în „tabla vistieriei" satul şi osăbit cătunele, fiecare cu numele pămîntului, unde şi pe ce moşie şede „iar locuitorii" acolo să-şi dea dajdea, iar să nu şadă într-un sat şi să-şi dea dajdea în altul". Împreună, vornicelul şi vatmanul, urmau să dea zlotaşilor numele locuitorilor plecaţi temporar din sat, atît casnici, cît şi holtei, deoarece şi aceştia trebuiau înscrişi în foaia de cislă a satului, şi cisluiţi după „starea" lor materială. Peceţile unor asemenea locuitori rămîneau în păstrarea vorniceilor sau vatamanilor, care le înmînau celor în cauză la întoarcerea în sat. Peceţile trebuiau scrise „pe feţele lor", pentru ca la „cercătură", călătorul găsit fără pecete sau „nescrisă pe faţa lui", să plătească dările împătrit iar vorniceii şi vatamanii satelor să fie globiţi şi să suporte „mare certare"

După operaţiile de cisluire şi împărţire a peceţilor urma „cercătura, cu mare tărie" şi cine era găsit fără pecete nescrisă „pe faţa lui" avea să plătească îndoit, iar vornicelul şi vatamanul gloabă şi să primească „mare pedeapsă". Pedepsiţi şi amendaţi urmau să fie şi locuitorii prinşi că se mută dintr-un sat în altul. S-a interzis zlotaşilor, vorniceilor sau vatamanilor să

încaseze, „după vechea practică“, banii dajdiei de la un om pentru altul, deoarece fiecare trebuia să plătească numai suma fixată la cisla satului. Sub ameninţarea unei amenzi de o întreită valoare a peceţii, iar cine ar fi încasat mai mult de 106 parale de fiecare pecete urmau să restituie o sumă înzecită.

Referindu-se la cheltuielile slujbaşilor şi ale celorlalţi dregători ce se deplasau „prin ţară cu trebi“, care obişnuit făceau multă „pagubă. . .săracilor“ şi în felul acesta se „da îndămîna vorniceilor şi vătămanilor de făcea mîncătură, cisluind banii îndoiţi şi întreiţi pe săraci, care cheltuieli se ajungea cu dajdea lor ce o trăgea“. Pentru a se exclude asemenea situaţii fiecare dregător în deplasare, urma să plătească în bani, la preţul curent, „conacul“, care nu avea să mai fie pregătit de vornici sau de vatamani. Zlotaşii, primeau, în schimb, „foaie iscălită“ pentru astfel de cheltuieli. Totodată, locuitorii nu mai erau obligaţi să facă clăci sau să aibă alte obligaţii pentru dregătorii ţinuturilor: căpitani, vornicei sau vatamani.

Zlotaşii au primit instrucţiuni precise ca să „scrie la tablă satele, pe rînd, fiecare cu cătunul lui osăbit, cum vor veni, sat după sat, iar nu amestecat, un sat din sus, între cele din gios“ sau invers. Aşa zisa „tablă“ trebuia scrisă pe o „coală de hîrtie întreagă şi într-o faţă de coală două rînduri de nume . . . iar la marginea tablii înscris fiecare sat şi cătun şi numele pămîntului şi stăpînul moşiei, şi cu suma de mădulare a fiecărui sat şi cătun, osăbit, şi cătunul de ce sat ţine“. În „tabla“ care trebuia predată vistieriei, zlotaşul urma să noteze numele locuitorului, porecla şi numele tatălui, „după cum scria în foaia gospod de cislă“. Holteii care plăteau numai cîte 20 de parale trebuiau înscrişi, după locuitorii căsătoriţi. Răzeşii, care munceau şi locuiau pe pămînturile lor, rămîneau pe „sama gospod“, deci nu erau supuşi nimănui şi nici nu trebuiau să lucreze sau să „clăcuiască“ cuiva. Zlotaşul care nu avea să fie sîrguincios în slujbă şi nici nu ar fi activat „cu dreptate“, iar la „cercătură“ i s-ar fi găsit „oameni fără de peceţi sau cu peceţi nescrise pe feţe“, avea să-şi piardă răsura, lipsit de mila domnească şi „dezlipit de slujba curţii“, dar cei care şi-ar fi făcut datoria aveau să se bucure de „osăbită milă domnească“ [84].

Constantin Mavrocordat nu a încercat numaidecît să reformeze sistemul fiscal ci mai întîi a căutat să încaseze banii de care avea nevoie pentru întreţinerea curţii şi plata datoriilor făcute cu ocazia numirii sale ca domnitor. Numai după aceasta, împreună cu boierii dregători principali, a căutat să înlocuiască vechiul sistem de impunere şi percepere cu scopul evident de a spori încasările vistieriei şi nicidecum de a le reduce. Înainte de a lua complexul de măsuri necesare pentru aplicarea reformei, Constantin Mavrocordat s-a documentat asupra trecutului organizării fiscale din Moldova prin Ion Neculce, dar destul de tîrziul. Înainte de 7 decembrie 1742, Ioan Neculce i-a prezentat domnitorului informaţiile cerute care se refereau la cuantumul şi numărul dărilor încasate de domnii anteriori, la „dăjdiile“, „angheriile“ şi obiceiurile „ce au fost la domnii trecuţi, şi care domni au adaos dăjdiile şi care le-au scăzut şi ce boieri au fost îndemnători, ori la adaos,

[84] N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 215—218.

ori la scădere, ori la vreo dajde ce s-au adaos, de toate, de amănuntul“ [85]. La 19 decembrie, Ioan Neculce i-a raportat domnitorului, în scris, despre obiceiurile „bune sau proaste“, care au fost în ţară şi de care domni au fost introduse, dar numai despre „cîte a ţinut minte“ că „sînt adevărate“ şi despre cîte a „auzit den oameni bătrîni“. Nu a uitat însă să atragă atenţia. ca un adevărat istoric, că „de aceli ce-am auzit, chizeş nu sînt“ [86].

Nu se cunosc măsurile de reorganizare a vistieriei ca şi al aparatului care o deservea, luate de Constantin Mavrocordat. Probabil însă că aceasta nu l-a preocupat prea mult, fiindcă el personal le dirija întreaga activitate. Atenţia lui s-a îndreptat mai întâi asupra personalului care trebuia să încaseze dările, ca şi asupra celui care făcea operaţiile de impunere. Ca măsură administativă, Constantin Mavrocordat a hotărît ca ispravnicii să încaseze „răsura pe jumătate mai mult decît soţiile lor“ [87] şi „le-au rădicat dăjdiile hotărînd să nu dea nimic“, nici ei, „nici feciorii“, adică subalternii lor“.[88] După instrucţiunile domneşti, prima obligaţie a ispravnicilor a fost de a intocmi recensăminte fiscale, clare şi detailate, după care masa impozabilă să poată fi urmărită îndeaproape [89], iar „testamenturile şi cărţile gospod pe unde se vor afla şi nu vor fi înnoite“ de el să nu se ţină seamă“. Acei zlotaşi care nu lucrau „cu luare aminte“, sau nu-şi dau interesul, „din rînduiala curţii domneşti să va lipsî“ [90]. De asemenea, ispravnicii aveau îndatorirea de a-l informa pe domn despre „starea locuitorilor cum se aflǎ, cu ce bucurie au primit aşezarea aceasta“, care, bănuia el, trebuia să le fi fost „plăcută, fiind de obşte folos şi tuturor cu dreptate“.

Dacă locuitorilor autohtoni, după efectuarea recensămîntului le-a fixat dările şi cuantumul, (20 noiembrie 1741) a hotărît ca străinii să nu plătească nici o dare pînă în luna mai, după care urmau să fie impuşi cu 105 parale „căsarii şi holteii“ cei „de vîrstă, cu mustăţi, iar cu copilandrii“ [91]. Înainte de 2 aprilie 1742, fiind informat că mulţi streini, „din alte părţi“, care au fost locuitori ai ţării, au plecat din diferite motive, a hotărît că dacă s-ar fi întors să aibă „odihnă“, o perioadă de timp, după care urmau să plătească, în patru sferturi anuale, birul în valoare de 105 parale pentru casnici, holteii cu părinţi cîte 55 parale, dar „numai cei ce vor fi de vîrstă, cu musteţe, aceia vor da, iar copilandrii, cei care n-au musteţi, aceia nu vor da nemică, nici să vor număra“ [92].

Slujbaşii visteriei au fost controlaţi îndeaproape, în întreaga lor activitate. Instrucţiunile care li se trimiteau erau în funcţie de nevoile băneşti ale visteriei, dar şi de aplicarea noilor măsuri fiscale. Astfel, la 20 noiembrie 1741, Constantin Mavrocordat a scris zlotaşilor că după ce au încasat

---

[85] *Ibidem*, p. 292. În scrisoarea sa domnul i-a cerul lui Ion Neculce „să-mi faci nişti trătaji şi să ni-i trimiţi“.

[86] *Ibidem*, p. 307.

[87] Ioan Canta, *Letopiseţul ţărei Moldovei de la a doua şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat vv. (1741—1769), în Letopiseţe*, vol. III, p. 183.

[88] *Ibidem*.

[89] N. Iorga, *op. cit.* p. 226 şi urm.

[90] *Ibidem*, p. 313—314.

[91] *Ibidem*, p. 321.

[92] *Ibidem*, vol. V, p. 105—106, nota 2.

şi trimis visteriei „obicinuitul poclon al steagului" venise timpul să se înceapă nu numai aşezarea „locuitorilor cu patru sferturi pe an", dar să şi încaseze primul sfert, pentru lunile noiembrie, decembrie şi ianuarie. După ce i-a îndemnat pe slujbaşi ca să explice locuitorilor birnici din toate satele principiile reformei sale, de „îndată" să înceapă şi încasarea banilor, fiindcă avea „trebuinţă de o somă de bani mai în grabă". De aceea voia ca pînă la 10 decembrie să se încaseze cîte un leu şi jumătate de la fiecare locuitor, şi să fie trimişi la visterie, deoarece urma să-i expedieze la Ţarigrad. Restul banilor trebuiau încasaţi în termen de 40 de zile „pentru ca să aibă şi locuitorii vreme de odihnă şi de răsuflare pînă la sfertul al doilea".

Controlul sumelor încasate urma să se facă după verificarea fişelor de impunere. Totodată, avea să se cerceteze dacă nu au rămas locuitori impozabili fără peceţi. Aceiaşi dregători mai trebuiau să încaseze „peceţile poclonului steagului", şi să oblige pe cei ce nu plătiseră prima dare, să le dea acum pe ambele, şi în plus cîte zece lei pentru „osteneala zlotaşilor" [93].

La 17 noiembrie 1741, adresîndu-se locuitorilor, Constantin Mavrocordat îi informa despre ceea ce ei ştiau prea bine — că „jafurile, feliuri de feliuri" întreceau valoarea dărilor. De aceea îi sfătuia să-şi ia „peceţi", adică să „iasă la recensămînt", altfel erau ameninţaţi să plătescă dublu şi cu valoarea sfertului al doilea, întreit. Cu această ocazie, personal, domnitorul, ceea ce arată încă odată preocuparea lui principală, a făcut cercetări în Iaşi unde a găsit numeroşi locuitori „fără de peceţi şi cu peceţi nescrisă pe feţele lor, carii după hotărîre au plătit îndoit" [94]. Constantin Mavrocordat gîndea să facă asemenea inspecţii" şi pe afară, adică pre la toate ţinuturile...cu boiernaşi osăbiţi", dar fiindu-i milă de locuitori şi dorind să nu fie puşi în situaţia de a plăti dublu, îi îndemna că dacă s-ar înscrie acum, adică şi-ar lua „peceţi la cercătura ce iaste să fie, să nu plătească întreit". De aceea a mai prelungit termenul de înscriere cu 15 zile. Locuitorii aflaţi în asemenea situaţie trebuiau să plătească „cercătorilor", pentru „ostineală" doar 10 parale.

Domnitorul pretindea că locuitorii trebuiau să-i fie îndatoraţi, deoarece el putea încasa" şi văcărit ... şi altele ce erau rău obicinuite", dar n-a făcut-o. Ca atare îi sfătuie să iasă „la boierii zlotaşi neaşteptînd cercătura ce vrea să fie", în schimb recalcitranţii erau ameninţaţi cu plata întreită, iar vorniceii şi vatmanii cu pedepse grave. Constantin Mavrocordat nu accepta ca locuitorii satelor să nu primească în cislă pe cei „săraci", şi a afirmat că cislele lor nu se făceau „cu dreptate, puind capetile mai mult şi asupra vitelor mai puţin", şi pentru că pe unii dintre constătenii lor, deşi erau „de samă", îi înscriau ca „bătrîni şi nevolnici", ca holtei, îi socoteau „numai pe cei cu mustăţi", încărcînd altfel pe săraci. Domnul i-a avertizat că le-a lăsat dreptul de cisluire numai pentru că îi considera cinstiţi şi drepţi. A insistat însă că „şi vitele precum s-a cădea" să le facă „capete", altfel va da poruncă „să se strice cislele" şi să fie pedepsiţi „cei ce vor fi mai fruntaşi". Deci, în sistemul de impunere prin cislă, după indi-

---

[93] *Ibidem*, vol. VI. p. 322.
[94] *Ibidem*, p. 320.

cațiile domnului, prevala averea și nu persoana [95]. În sensul acesta ne informează și Enachi Kogălniceanu care a consemnat în cronica sa că domnitorul Constantin Mavrocordat a numit ispravnici „scornind și alte multe, făcîndu pe țară ca să-și cisluiască, făcîndu 10 bucate un capu, fiece bucate, și capul puindu-l la fieștecare sfertu cîte un ortu, și meșteșugul era asemenea [96] ...".

Domnul urmărea atent întreaga activitate a dregătorilor fiscali locali, astfel că nu știm ce rol mai avea marele vistier. Nu este însă mai puțin adevărat că și aceștia îl solicitau mereu. Astfel la o întrebare a postelnicului Iordache, care îndeplinea funcția de „capuchehaie" de Hotin, la 28 octombrie 1741, cu referire la cererea lui Samsongi-Ali-aga de a i se da ca împrumut 10 pungi de bani, domnul i-a răspuns, nu motivînd că luase domia doar de 60 de zile, că trebuia urgent să trimită haraciul, că avea datorii și însfîrșit că „pînă acum nici 30 de pungi" nu putuse aduna, dar nici nu putea să lase neachitate „zaigelile și alte osebite atîtea cheltuieli" ale unei domnii noi. Deci fiind într-o asemenea situație s-ar fi căzut să-l împrumute pașa pe el, după cum îl imprumutase la Țarigrad „atit maghistanii și stăpînii, cît și alți prieteni", fiindcă cu banii împrumutați nu putuse „împlini soma gaigealilor și a cheltuielilor domniei nouă". Pentru aceasta capuchehăile lui de la Poartă erau supuse la diferite presiuni și amenințări.

Constantin Mavrocordat știa că nu era obiceiul ca domnii să împrumute cu bani pe pașii din jur, ci ei se împrumutau de la ei, „de vreme ce domnii avînd datorii, mult nu le da îndemîna a să neguțători cu zarafii". Domnii trimiteau pașilor „abudieturi, plocoane", dar nicidecum nu le-au dat bani cu împrumut, care bineînțeles că nu se mai restituiau. Dacă el l-ar fi împrumutat pe acest pașă nu avea să mai poată cere bani cu împrumut de la alți pași. Se înțelege deci că domnul se temea că, dacă i-ar da suma de bani cerută s-ar „face obiceiu" [97], adică s-ar transforma într-o obligație permanentă.

Grăbit să plătească la timp datoriile făcute la Constantinopol, Constantin Mavrocordat a poruncit slujitorilor săi, ca să nu mai trimită banii la visterie, ci direct la Galați, unde se găsea (octombrie 1741) delegatul, care avea să-i transporte și predea celor indicați [98]. Unde a fost cazul, dacă nu peste tot, Constantin Mavrocordat a redus drastic numărul slujitorilor, care pentru serviciile făcute erau scutiți de dări. Protestele unor dregători locali sau cererile lor de a li se suplimenta numărul de subalterni necesar operațiunilor de urmărire și percepere, nu erau acceptate de domnitor.[99] Însuși domnul dădea personal instrucțiuni pentru activarea încasărilor și mustra pe zlotașii vinovați de deficiențele semnalate la preceperea dărilor[100].

Ioan Canta relatează că în anul 1742, „au venit de la Poartă multe havalele asupra țării". Între acestea s-a cerut să se trimită 800 salahori la Vozia (Oceacov), la Constantinopol 150 care cu citeva mii de chile de grîu,

[95], p. 320—321.
[96] Enaki Kogălniceanu, *op. cit.*, *în Letopisețe*, vol. III, p. 203.
[97] N. Iorga, *op. cit.*, p. 269—270.
[98] *Ibidem*, p. 305.
[99] *Ibidem*, p. 345.
[100] *Ibidem*, p. 343.

iar lui „casap başa să se dea cîteva pungi de bani de au cumpărat oamenii lui oi împărăteşti“. De asemenea, a trebuit să întreţină timp de două luni la Tighina pe cneazul Rumianţov, care trecea, împreună cu 3 000 de oameni, în solie la Poartă. Aceste „havalele“ au necesitat „mare somă de bani“ şi de aceea domnul a fost nevoit să adaoge la bir încă două sferturi anuale, deci şase în loc de patru [101]. Informaţia dată de cronicar e veridică în parte. Iată ce spuneau domnul în adresele trimise ispravnicilor săi : „ni-au orînduit şi pre noi o somă de cherestea şi 800 de salahori şi 150 cară pentru lucrul cetăţii Vozia.

Vrînd să se ţină de cuvînt, adică să-şi respecte principiile reformei pe care le popularizase prin numeroase circulare trimise în toate localităţile ţării, Constantin Mavrocordat a dispus ca obligaţiile amintite să se plătească în bani. Apropiindu-se termenul fixat de turci, şi neavînd bani, a poruncit să se încaseze sfertul înainte cu 20 de zile. Totuşi, nu a uitat să promită că nu-şi va schimba hotărîrea şi de aceea a poruncit zlotaşilor să încaseze pînă la 15 aprilie doar cîte un leu şi jumătate de locuitor, fiindcă salahorii aşteptau să fie plătiţi înainte de a pleca la Vozia [102]. În schimb, sfertul următor urma să se încaseze la termen [103].

Pentru un demnitar turc şi alaiul său, aflat în trecere prin Moldova (24 aprilie 1742), Constantin Mavrocordat a poruncit să se facă „izvod moldovenesc“ de toate cheltuielile, care s-a oprit la visterie. În plus, izvodul trebuia să cuprindă numărul de găini şi curcani mîncaţi de asemenea musafiri nedoriţi, la preţul de 4 parale găina şi 12 parale curcanul. Locuitorii au fost obligaţi să dea gratis fînul şi lemnele [104]. Cînd se trimiteau banii de haraci şi plocoanele la Ţarigrad, domnul da instrucţiuni speciale cu privire la numărul oamenilor care formau escorta, plata lor, nelăsînd o asemenea sarcină pe seama altcuiva [105], deoarece le răspundea direct de sosirea la timp a haraciului în „haznaua“ turcească. În 1741 a venit în ţară patriarhul Parthenie al Ierusalimului, care a cerut să fie ajutat, pentru a putea plăti datoriile Sf. Mormînt. Domnul şi boierii au fost de acord ca să i se acorde ajutorul solicitat, dar pentru aceasta au „scos pe toată ţara o dare nouă în valoare de un ort de fieştecare nume. Suma astfel încasată i-au dat-o patriarhului. În plus, şi fiecare boier a contribuit cu cît „i-a dat mîna“ [106].

Se constată deci că holteii au pus o serie de probleme atît slujbaşilor locali ai vistieriei cît şi domnului. În primul rînd s-ar părea că numărul lor a fost considerat prea mic. Astfel ne explicăm de ce unii zlotaşi i-au cerut domnului, nu vistieriei, mai multe formulare de „peceţi“. În acelaşi timp domnul a lăsat la latitudinea agenţilor locali cum să-i considere şi încadreze pe cei ce fuseseră neînscrişi în registrele vistieriei. Constantin Mavrocordat a propus ca cei „mai cu putinţă“, adică cu o stare materială mai bună şi cu părinţi să-i socoată între „căsari“, deşi trebuiau să le dea

---

[101] Ion Canta, *op. cit.*, în *Letopiseţe*, vol. III, p. 184.
[102] N. *Iorga*, *op. cit.*, p. 354—355.
[103] *Ibidem*.
[104] *Ibidem*, p. 357—358. Pentru plata aprovizionărilor vezi şi p. 349.
[105] *Ibidem*, p. 319.
[106] Enaki Kogălniceanu, în *Letopiseţe*, vol. III, p. 204.

„peceţi" de holtei, iar cu cei „mai săraci" să facă cum vor crede „c-a fi mai drept şi mai de folos" [107].

Zlotaşilor li s-au dat instrucţiuni să grăbească încasarea sfertului, pentru ca ţăranii să se poată apuca de lucrul pămîntului. Constantin Mavrocordat credea că din cauză că nu li se încasase aceşti bani la timp nu-şi vor putea îndeplini lucrările agricole. Pentru ţăranii neînscrişi în catastivele vistieriei, adică fără peceţi, slujbaşii locali ai fiscului au fost sfătuiţi ca „după noua milă" adică uşurările acordate, să facă „cercătura" mai cu atenţie. De la holteii găsiţi neînscrişi în catastifele visteriei, zlotaşii urmau să încaseze „cîte un leu", precum şi „banii drepţi ai peceţii", fără a le cere sfertul întăi şi banii steagului. Sătenilor li s-a atras atenţia că cisluindu-şi holteii, îşi vor face dreptate între ei şi se vor putea apuca mai curînd de lucrul pămîntului. Se reamintea apoi că de acum înainte zaherelele şi conacele se vor plăti, deci nu vor mai fi suportate de ei, „dar ei aveau obligaţia ca să anunţe pe oamenii „dosiţi între ei" şi pe zlotaşi ca să le dea „peceţile" respective [108].

Banii sfertului — scria domnul la 12 februarie —, trebuiau încasaţi cît mai repede, deoarece în ziua de 5 martie urma să plece la Ţarigrad marele comis ca să achite o parte din creditorii de la care împrumutase bani pentru plata pocloanelor şi a bairamlicului. În restul zilelor trimestrului, trebuia să se încaseze şi trimită la visterie toate restanţele [109]. La mai puţin de o săptămînă (18 februarie) a urmat o altă circulară domnească, prin care zlotaşii erau mustraţi că nu se grăbeau să încaseze banii „ca să aibă oamenii răsuflare pînă la mai" [110], cînd trebuia să se înceapă încasarea sfertului următor. Dar, fiindcă la 1 martie nu sosiseră la vistierie toţi banii din ţinuturi, domnul s-a adresat iarăşi zlotaşilor, cerîndu-le să se grăbească, reamintindu-le data plecării la Constantinopol a delegatului, ca să plinească „haznaua" [111]. Fiindcă nu sosiseră toţi banii nici la 11 martie, deşi se încheiaseră cele 40 de zile în care trebuise să „se facă istovul", porunca domnească următoare le fixa data de 15 martie cînd zlotaşii urmau să vină în capitală ca să dea „tablă şi samă la vistierie" [112].

Uneori domnul era obligat să intervină direct în neînţelegerile dintre cei trei sau patru zlotaşi ai unui ţinut, care deşi trebuiau să coopereze, nu se înţelegeau între ei şi voiau să-şi dea fiecare, separat „sama" şi „tablele" [113]. În urma reclamaţiilor primite de la săteni se atrăgea atenţia zlotaşilor abuzivi, să se conformeze instrucţiunilor sale. Se citează că la 21 martie 1742 un zlotaş deosebise dintr-un sat 12 oameni „mai cu putinţă" de restul locuitorilor, ceea ce era interzis [114]. La începutul lunii aprilie a anului 1742, în timp ce se urmărea încasarea sfertului al treilea, domnul îi îndemna iarăşi pe zlotaşi să se grăbească, avînd nevoie de bani ca să

---

107 N. Iorga, *op. cit.*, p. 337.
108 *Ibidem*, p. 331.
109 *Ibidem*, p. 336.
110 *Ibidem*, p. 337.
111 *Ibidem*, p. 341, 342.
112 *Ibidem*, p. 344.
113 *Ibidem*, p. 346.
114 *Ibidem*, p. 347.

poată plăti salahorii şi carele pentru transportul de materiale la Vozia, unde urmau să fie la Sf. Gheorghe, ca să poată începe lucrul. Deci pînă la 15 aprilie trebuiau să încaseze iarăşi cîte un leu şi jumătate de la fiecare locuitor şi să fie trimişi la visterie. Cu aceşti bani domnul avea să facă faţă altor „nevoi". Ca să-i grăbească a trimis la faţa locului „zapcii" personali. Zlotaşii nu trebuiau să aştepte încasarea întregii sume, ci „rînduri, rînduri", adică îndată ce s-ar fi încasat o anumită sumă trebuiau s-o şi, trimită la vistierie. Termenul ultim pînă la care urma să fie încasaţi toţi banii era de la 15 aprilie şi în aceeaşi zi trebuiau trimişi la visterie cu omul domnesc ce aştepta lîngă ei. „Şi cînd banii aceştia vor sosi — scria domnul zlotaşilor — şi locuitorii de ceilalţi bani s-or mai păsui, ca să dea mai pe încet" [115]. Dacă li s-ar fi poruncit să dea alte sume din ţinut, chiar în acest timp, nu trebuiau să le scadă din aceasta, ci din restul care mai rămăsese de încasat.

Controlul domnesc asupra zlotaşilor nu înceta, se transformase într-o preocupare permanentă. După cele amintite, la 5 mai Constantin Mavrocordat a scris din nou zlotaşilor să facă „istovul sfertului" şi să încaseze cîte un leu ce mai rămăsese să dea fiecare locuitor. Le poruncea să facă acest efort pentru ca „să aibă locuitorii răsuflare pînă la vremea sfertului al patrulea", fiind acuma şi toiul muncilor agricole [116]. Banii urmau să fie trimişi numaidecît vistieriei, deoarece avea multe trebuinţe şi „porunci" de îndeplinit şi numai după aceea vor „da şi unde s-a orînduit" [117]. Înainte de mijlocul lunii iulie Constantin Mavrocordat a scris iarăşi zlotaşilor că avea din nou „mare trebuinţă" de bani „pentru hacul salahorilor şi carelor" de la Vozia. Banii urmau să fie trimişi la vistierie „rînduri",adică pe măsura încasărilor, iar pînă la 25 iulie trebuia făcut „istovul" sfertului [118]. Dar aproape imediat, la 22 ale aceleeaşi luni, zlotaşilor însărcinaţi de data aceasta cu încasarea sfertului al patrulea, domnul le-a scris că i-a venit „călăraş de la Ţarigrad", cu scrisoare de la capuchehăi, prin care era înştiinţa că „stăpînii", adică turcii, urmau să-i „facă mucarer". Ca atare iarăşi avea nevoie urgentă de o sumă de bani pe care s-o trimită la Ţarigrad, fiindcă capuchehăile se aflau „în mare strîmtoare". De aceea nu uita să le reamintească faptul că pînă la 25 iulie trebuiau să termine încasarea sfertului, şi observa ca pînă la 22 iulie primise prea puţini bani, deci sub ameninţarea pedepsei i-a îndemnat să se grăbească [119]. Nu totdeauna zlotaşii erau obligaţi să trimită toţi banii la vistierie, ci uneori primeau poruncă să facă plăţi pe loc din încasările efectuate. De exemplu, la 29 iulie 1742, zlotaşii din ţinutul Sucevei au primit dispoziţie să plătească 1 280 lei fratelui domnesc Alexandru, leafa pe trei luni, mai, iunie, iulie. Chitanţa şi cartea domnească avea să le servească drept acte justificative pentru a li se „ţine seamă la visterie" [120]. Scrisoarea lui Constantin

---

115 *Ibidem*, p. 354.
116 *Ibidem*, p. 359—360.
117 *Ibidem*, p. 360.
118 *Ibidem*, p. 377—378.
119 *Ibidem*, p. 380.
120 *Ibidem*, p. 381.

Mavrocordat ne mai informează că membrii familiei sale aveau lefuri fixe, trimestriale plătite din dările încasate.

La început de trimestru, în special cel care începea la 1 august, zlotașii primeau instrucțiuni asupra impunerii celor așezați de curînd în țară și li se încheiase „socoteala". Urmau să-i înscrie „la tablă osăbit", ca „oameni noi", și totodată să trimită și domnului o listă iar pe urmă trebuiau să li se „facă peceți". Tot la început de an fiscal, zlotașii erau obligați să schimbe pecețile tuturor „locuitorilor birnici"[121]. La 19 august domnul s-a referit în mod special la oamenii indicați de locuitori că nu sînt streini, ci localnici, care se deplasau din loc în loc, din ținut în ținut. Zlotașii aveau datoria ca să-i afle „că de acum de s-or și ridica zapise de la săteni", nu le va crede. Domnul îi amenința că va „face cercătură cu mare tărie" și dacă nu i va găsi în regulă va porni asupra lor cu toată „urgia" și-i va obliga să plătească pentru ei. Se mai poruncea ca să ia zapise de la săteni „și toată gloaba ce s-au hotărît, adecă de omul fugit, și s-ar afla, cîte 20 lei să luați, căci noi pentru acei ce-i veți arăta fugiți, de la dumneavoastră vom lua samă"[122]. La 7 decembrie domnul scria unui zlotaș că „sama făr de tablă nu se potrivește". Chiar zlotașul raportase domnului că în unele sate împărțind pecețile aflase mai puțin oameni fugiți decît îi indicase alții. Arătîndu-i greșelile, domnul îi făcea observația că a luat în seamă numai spusele țăranilor, fără să fi făcut vreo „cercare sau încredințare"[123].

Înainte de terminarea trimestrului zlotașii primeau dispoziții despre sumele ce urmau să trimită la vistierie. Cei din Țara de Jos trimieteau banii încasați direct la Galați, de unde, cu cei sosiți de la Iași, erau îndreptați spre Constantinopol[124]. Odată cu terminarea încasărilor, zlotașii trebuiau să trimită la vistierie restul de bani și „tabla"[125], după care urma să li se expedieze alta pentru sfertul următor[126]. Făcînd excepție, erau și zlotași care nu înțelegeau instrucțiunile domnului și grăbeau încasarea „sferturilor" înainte de termen. Astfel, la 9 decembrie 1742 un zlotaș l-a anunțat pe domn că terminase de încasat sfertul lui octombrie și acuma urma să-l încaseze și pe al lui noiembrie. „Noi știm — scria domnul — că sfertul lui noiembrie pînă acuma n-am scos, cum poți scrie d-ta aceasta ? Ce pe semne d-ta ai făcutu această greșeală și spaimă între locuitori, căci noi știm că de cînd ai mers d-ta acolo, numai sfertul lui octombrie, ce s-au scos pentru mucarer ți-am poruncit de ai stîns, iar sfertul la noiembrie n-am scos. Ce d-ta trebuia cărțile domniei să le citești bine și să le înțelegi și să urmezi după cum îți poruncim"[127].

Din poruncile trimise zlotașilor referitoare la sfertul încasat în octombrie pentru mucarer, li se făcea cunoscut că primul sfert se percepuse în august. Venind timpul să încaseze sfertul al doilea, în noiembrie, dar l-a

121 *Ibidem*, p. 385.
122 *Ibidem*, p. 386—387.
123 *Ibidem*, p. 395.
124 *Ibidem*, p. 401.
125 *Ibidem*.
126 *Ibidem*, p. 404.
127 *Ibidem*, p. 404—405.

amînat pînă ce aveau să adune în întregime banii mucarerului. Deci, de acum înainte „după pecețile" date locuitorilor trebuia să se treacă la încasarea sfertului al doilea. În același timp domnul cerea insistent informații despre numărul locuitorilor [128]. Prin urmare zlotașii aveau ca sarcină principală predarea valorii integrale a dărilor, distribuirea „peceților" și trimiterea la vistierie a unui „izvod" în care să fie înscriși mai mulți locuitori impozabili decît în anul expirat. Înainte de a întocmi aceste lucrări, zlotașii erau avertizați că se va face „cercătură cu alte obraze și cu mai mare tărie" [129], adică un control mai exigent al boierilor mari.

Zlotașii erau obligaț nu numai să împartă „pecețile fără hatîr", dar să le și „îmbrace" adică să le împartă pe toate, domnul fiind convins — prin aceasta căuta să le mărească zelul în îndeplinirea sarcinii — că nu le vor ajunge și că chiar îi vor mai cere [130]. Cind făceau împărțirea „peceților", în special pentru holtei, zlotașii trebuiau să-și „deschidă ochii", adică să fie deosebit de atenți „mai cercînd", căci era posibil cu mulți „cu oarecare gînd de meșteșug, căsari fiind s-or fi răspuns holtei". Evident însă că zlotașii, acolo unde ar fi greșit, celor dovediți a fi holtei, considerați însă anterior căsari, trebuiau să le schimbe pecețile [131]. Tot ei aveau obligația de a-i șterge din registre și lua pecețile celor care decedaseră [132].

Constantin Mavrocordat a consemnat, în listă separată, numărul zlotașilor cu sfertul întîi, împreună cu sumele care li se cuveneau din răsuri [133].

4. *Domnul, agenții săi și noua organizare fiscală.*

„Zapcii de zlotași sau pentru zlotași". Tot din documentele referitoare la domnia a doua din Moldova a lui Constantin Mavrocordat aflăm despre existența unor inspectori fiscali sau similari cu aceștia, numiți *zapcii*, slujitori de încredere ai domnului, trimiși în ținuturi pe lîngă zlotași. Ei trebuiau să cunoască ultimele dispoziții domnești în materie de impunere și percepere a dărilor. În prima din instrucțiunile cu care erau înarmați acești zapcii, din 19 octombrie 1741, se preciza că pentru acoperirea nevoilor vistieriei sumele care trebuiau plătite de locuitori s-au mărit, astfel că atît „căsarii" cît și holteii trebuiau să dea — fiecare — 120 parale la sfert. Zapciul trimis la fața locului urma să „zapciiască", adică să grăbească încasarea celor 60 parale „de căsariu și 50 parale de holtei", pentru ca să sosească sfertul la vistierie „mai înainte". Totodată, ei aveau îndatorirea de a sta lîngă zlotași pînă avea să se încaseze diferența de pînă la 120 parale de fiecare om și, „rînduri pornind banii, către vistierie, cu tabla ținutului și cu toată suma banilor, făcînd istovul" să se aducă la Iași [134]. Deci zapcii nu se trimiteau permanent pe lîngă zlotași, ci numai cînd se dau instrucțiuni noi referitoare la cuantumul dărilor și grăbirea încasării lor. Zlotașii depuneau eforturi și mai mari în îndeplinirea sarcinii lor, cînd erau

128 *Ibidem*, p. 405—406.
129 *Ibidem*, p. 400—401.
130 *Ibidem*, p. 399.
131 *Ibidem*, p. 332.
132 *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 727.
133 *N. Iorga, op. cit.*, p. 382.
134 *Ibidem*, p. 387. Data de lună — august — e greșită.

amenințați că domnul va trimite zapcii în ținut[135]. În unele documente acești zapcii sînt denumiți și „oameni domnești"[136], ceea ce ar dovedi că nu făceau parte din personalul vistieriei, ci din cel executiv.

Cînd erau trimiși pe teren sarcina principală a zapciilor era să-i urmărească permanent pe zlotași în activitatea lor, și pe măsură ce se încasau banii să-i expedieze vistieriei[137]. Numai zlotașii care-și îndeplineau la timp sarcinile erau înștiințați că nu aveau să fie supărați de zapcii[138]. O dată cu instrucțiunile domnești, pe care le primeau, zlotașii făceau cunoștință și cu zapcii trimiși de la centru. Aceasta se întîmpla cînd domnul știa că nu vor sosi la timp, în vistierie, sumele de bani încasate[139]. Cînd domnul avea nevoie presantă de bani, tot zapcii aveau și sarcina să „răpadă" vistieriei ce se putea[140]. Dacă zapciul plecase în altă parte, și zlotașul nu-și îndeplinise sarcina, domnul îl amenința cu „alt zapciu" și chiar cu „martulburare"[141]. Uneori se justifica trimitarea zapciilor în ținuturi deoarece trecuseră două „sorocuri", timp în care zlotașii nu se conformaseră poruncilor[142], sau de cînd nu trimiseră vistieriei sumele de bani cerute, deși termenul se apropia[143].

Domnul i-a spus zapciului trimis, la 11 august 1742, la „strîngătorii", sfertului întăi, că avea urgentă nevoie de o sumă de bani pentru a o trimite la Constantinopol. Potrivit dispozițiilor lui urma să se dea „pecetluituri" celor de la care încasaseră bani. Domnul mai fusese informat că „la sfertul trecut", cînd poruncise zlotașilor ca să perceapă înainte de termen cîte 20 parale de contribuabil, aceștia încasaseră de la unii chiar sfertul întreg[144]. Unor zapcii li se fixau termene precise, cu număr de zile, în care trebuiau să-și îndeplinească misiunea. Cînd, înainte de 26 iunie 1742, sosise la Iași Cuciuc-Ceauș, pentru a încasa o sumă de bani destinată plății soldelor ienicerilor din Bender, domnul neavînd bani, a trimis zapcii în ținuturi, la zlotași, care trebuiau să vină cu banii în termen de zece zile[145].

Personal, zlotașii pe lîngă care se trimiteau zapcii, le suportau cheltuielile de deplasare și întreținerea. Zapcii care nu reușiseră să-i facă mai activi pe zlotași erau avertizați la rîndul lor, că „le va trimite și alți zapcii și mai cu grele ciubote"[146]. Erau și zapcii care nu-și îndeplineau misiunea. La 22 decembrie 1742 Constantin Mavrocordat a trimis zapcii în ținuturi cu misiunea de a lua „sama și tabla sfertului lui octombrie" și le-a dat ca exemplu pe zapciul ce fusese „trimis mai înainte", care trebuia pus „în butuci" și trimis la Iași, deoarece nu se conformase poruncii sale[147]. Ca să

135 *Ibidem*, p. 336.
136 *Ibidem*, p. 337, 345.
137 *Ibidem*, p. 354.
138 *Ibidem*.
139 *Ibidem*, p. 377—378, 395.
140 *Ibidem*, p. 378;.
141 *Ibidem*, p. 380.
142 *Ibidem*, p. 398.
143 *Ibidem*, p. 399.
144 *Ibidem*, p. 385.
145 *Ibidem*, p. 375.
146 *Ibidem*, p. 379.
147 *Ibidem*, p. 407.

facă faţă unor nevoi urgente de bani, domnul s-a văzut nevoit să trimită la zlotaşi chiar şi „în olac“ *„copii de casă“* cu porunca clară, ca pînă la o zi fixă să se afle la Iaşi cu banii [148]. Alteori domnul nu putea aştepta sosirea zapciului, sau trimiterea banilor de către acesta, şi delega *„un copil de casă“* ca să aducă banii imediat în vistierie [149]. La ţinuturi, pe lingă zlotaşi sau zapcii, domnul mai trimitea și alţi dregători denumiţi în documente „oameni domneşti“ [150]. Controlul permanent iniţiat de domn asupra activităţii zlotaşilor a trebuit să dea roade. Aceştia, urmăriţi îndeaproape nu se puteau deda prea uşor la abuzuri sau la însuşirea banilor încasaţi din dări. Totuşi, sîntem informaţi că domnul s-a văzut nevoit uneori să trimită *„copii de casă“* chiar la unii foşti zlotaşi, pentru a le lua vitele şi alte bunuri, ce ar fi găsit pe lîngă casele lor, şi să le vîndă pentru a acoperi lipsurile la sumele de bani încasate şi nepredate vistieriei [151].

La 15 ianuarie 1742, Ioniţă, „copil în casa mică“ a fost delegat să însoţească pe Antohie Caragea, vornic de Botoşani — chemat probabil pentru a da seamă de mersul nesatisfăcător al încasării dărilor — şi pînă la 7 februarie, să „plinească“ rămăşiţa sfertului întîi, din ţinuturile Hirlău, Dorohoi şi Botoşani. I se porunci acestui „copil de casă“ să încaseze toţi banii, „şi unde va fi rămăşiţe, să ia vite, să le vînză, şi neîmplinind banii păr la sorocul ce s-au pus, să-l ducă din nou la Iaşi [152], probabil pentru a-l pedepsi. „Copii de casă“ se trimiteau şi la ispravnici ca să aducă cît mai repede la vistierie banii necesari acoperirii unor plăţi, pentru care veniseră chiar turci, de care domnul voia să se scape cît mai curînt [153]. „Copii de casă“ erau delegaţi să se deplaseze în ţinuturi ca să cerceteze, controleze de ce ispravnicii nu răspundeau urgent pentru bani. Cînd plecau cu asemenea misiuni, încasau ca „ciubote“ între 20—30 lei [154], dar cînd li se da sarcina să încaseze dări de la turcii răi platnici copiii de casă trebuiau însoţiţi de beşlii [155], pentru a-şi putea înd·plini misiunea.

Constantin Mavrocordat a avut însă surprize şi cu unii copii de casă. Astfel, la 28 ianuarie 1742, a dat o carte unui „om gospod“ ca să aducă „la domnie“ pe copilul de casă Contantin Goian ca să dea seamă despre rămăşiţele desetinii şi gorştinii adunată de el din ţinutul Putnei şi pe care nu le predase [156]. Un alt om „gospod“ a fost trimis, la 8 aprilie 1742, după Savin, copil de casă, după Bîrsan paharnicul şi Gavril căpitanul, foşti gorştinari la Vaslui, ca să încaseze de la fiecare cite 28 lei, bani cu care rămăseseră datori vistieriei din gorştina de la Vaslui [157]. Asemenea „oameni domneşti“ se trimiteau ca „să aducă la domnie“ şi pe ţăranii găsiţi „fără peceţi“ [158].

---

[148] *Ibidem*, p. 341—342.
[149] *Ibidem*, p. 354.
[150] *Ibidem*, p. 380.
[151] *Ibidem*, p. 330.
[152] *Ibidem*.
[153] *Ibidem*, p. 351.
[154] *Ibidem*, p. 320.
[155] *Ibidem*, 334.
[156] *Bibl. Acad.*, mss. nr. 273, f. 691 v.
[157] *Ibidem*, f. 764.
[158] *Ibidem*, f. 36 v.

Cele mai grave perturbări în perceperea dărilor le produceau schimbările de domiciliu ale ţăranilor, de aceea domnul cerea slujitorilor săi ca să fie foarte atenţi în această privinţă, adică să combată cu toate mijloacele asemenea tendinţe, iar pribegii să fie aduşi în satele din care plecaseră. Uneori domnul a ajuns în situaţia de a porunci agenţilor săi — probabil cînd numărul celor strămutaţi era prea mare — să încaseze toate dările de la cei rămaşi pe loc, ceea ce constituia un abuz major, pe care îl combătuse. La 28 august 1742, domnul mustra astfel pe unul din dregătorii săi cu următoarele cuvinte: „ . . . adecă moltă somă de oameni vrei să ne arăţi fugiţi. Care, lîngă atîta milă ce facem cu d-ta, cînd socoteam să ne arăţi spor, d-ta atîta lipsă ne arăţi, ce noi pentru cei fugiţi am mai scris . . . carii vor fi ieşiţi din ţară să-i scoţi d-ta din tablă însă cercînd bine, căci mulţi nu sînt ieşiţi din ţară, ce îmblă din sat în sat şi din ţinut în ţinut, mistuindu-se după obiceiul lor. Şi de acum zapisă de la ţărani nu vom mai primi, ce de la d-ta“ [159].

Pe un alt slujbaş al vistieriei, care avea în administrare un ocol, domnul nemulţumit că-i trimisese numai 500 de lei din „atîta somă de bani“, îl întreba de ce face „smintcală“ şi-l sfătuia să se intereseze cum se procedează în celelalte „ocoale“. Totodată, i-a poruncit ca să-i cerceteze pe cei strămutaţi, trimiţîndu-i în ajutor patru slujitori, şi pentru activarea încasărilor să-i cruţe numai pe cei veniţi în ţară de curînd [160].

Doi delegaţi domneşti, cărora nu li se indică funcţia, care însă operau în ţinutul Sucevei, ca răspuns la un raport al lor, la 21 iulie 1742, domnul le adresa aspre observaţii. Mai întîi i-a întrebat cum este posibil ca dintr-un ţinut ca acela să-i trimită numai 600 de lei, în timp ce din alte ţinuturi i se trimiteau pungi; ca atare, le-a cerut toţi banii, astfel avea să se „scîrbească“ asupra lor [161]. Unuia din aceştia, care a scris domnului că-şi va da toată silinţa, i-a răspuns, că „tabla va alege“. Referindu-se la oamenii veniţi cu peceţi din alte ţinuturi, domnul le poruncea să le ia banii şi ei să se ducă la vistierie ca să arate cui au dat „acei trei lei“. Îi cerea „tablă fără zăbavă“, adică predarea întregii sume, dar îl oprea să ia 20 lei gloaba vorniceilor, promiţîndu-i „alte mili“, adică răsplăţi [162].

Potrivit indicaţiilor lui Constantin Mavrocordat, pe lîngă zlotaşi, un rol deosebit în materie de percepere au avut şi ispravnicii. Aceştia, fiind însă aglomeraţi cu sarcinile administrative şi judecătoreşti, lăsau activarea încasării dărilor pe planul al doilea şi datorită faptului că nu primeau nimic din răsuri, iar după dispoziţiile lui Constantin Mavrocordat, nici nu-şi puteau crea venituri, pe spinarea contribuabililor. Delăsarea sau inactivitatea ispravnicilor în materie de percepere a dărilor jena mult pe trimişii domneşti. Aşa se şi explică măsura luată de domn, înainte de 9 noiembrie 1741, de a trimite copii de casă, cu misiunea de a-i informa despre ispravnicii care nu activau în materie fiscală, obligîndu-i chiar să plătească „ciubote“, în sumă care varia de la 20 la 30 lei [163].

---

159 *N. Iorga,* op. cit., p. 389.
160 *Ibidem,* p. 396.
161 *Ibidem,* p. 379.
162 *Ibidem,* p. 293.
163 *Ibidem,* p. 320.

Totuşi, locuitorii care luaseră „peceţi", deci fuseseră înscrişi în registrele fiscale, şi nu voiau să plătească — şi asemenea cazuri nu erau rare — trebuiau obligaţi de ispravnici să-şi respecte obligaţiile la care erau impuşi, în caz contrar li se sechestrau şi vindeau bunurile. Totodată, în cazuri urgente, cînd domnul avea nevoie presantă de bani, ispravnicii primeau ordine să rămînă în ţinut, să sprijine activitatea de încasare mai ales cînd se cerea anticipat plata unei cote de dări, punînd la dispoziţia fiscului forţa de care dispuneau [164]. Ispravnicii erau folosiţi şi în cazuri mai urgente, cînd domnul era presat de turci ca să le dea anumite sume de bani. În acest sens este edificatoare adresa din 2 aprilie 1742 trimisă tuturor ispravnicilor din ţară, prin care domnul i-a înştiinţat că Poarta i-a cerut o sumă de bani cu care să se plătească soldele ienicerilor din Bender, şi neputînd-o acoperi cu „rămăşiţa sfertului al doilea", mai ales că fusese nevoit să facă şi alte cheltuieli, a hotărît ca toţi ispravnicii să-i găsească în timp de o lună, cu împrumut şi cu o dobîndă de 10 lei de pungă, de la negustori şi „prieteni", o sumă de bani. Sumele fixate pe ţinuturi erau : 500 lei de la Suceava, 1 000 lei de la Neamţ, 500 lei de la Roman, 500 lei de la Bacău, 1 500 lei de la Putna, 1 000 lei de la Tecuci, 1 000 lei de la Covurlui, 1 000 lei de la Tutova, 1 000 lei de la Vasului, 500 lei de la Fălciu, 1 000 lei de la Orhei, 500 lei de la Cernăuţi, 500 lei de la Cîrligătura, 1 000 lei de la Hîrlău — Dorohoi — Botoşani, 500 lei de la Iaşi şi 1 000 lei din oraşul Iaşi [165].

Ispravnicii au fost instruiţi să găsească aceşti bani cît mai repede, de vreme ce „havalegii" stătea în Iaşi şi chiar a trimis cîte un copil de casă la fiecare din ei ca să aducă banii. Domnul i-a înştiinţat pe ispravnici că-şi vor putea lua aceşti bani din sfertul al treilea şi nici un accepta scuza că n-ar găsi suma cu o dobîndă atît de mare. Ispravnicii erau sfătuiţi să împrumute chiar de la negustori turci. În încheierea scrisorii, domnul îi avertiza că dacă îi vor face „sminteală" îşi va face o „părere" rea despre ei [166]. Tot ispravnicii au primit instrucţiuni, la 15 iunie 1742, pentru ca domnul să nu mai fie pus în situaţia de a apela la împrumuturi particulare, cu dobînzi ridicate, să încaseze anticipat cîte şase potronici de contribuabil pentru soldele ienicerilor din Bender. De restul sumei de pînă la 105 parale, contribuabilii, ca o compensaţie, aveau să fie păsuiţi. Cei 6 patronici încasaţi de la fiecare contribuabil trebuiau trimişi la vistierie în termen de zece zile [167]. Ispravnicii erau obligaţi să aducă la cunoştinţa tuturor locuitorilor din ţinut cuprinsul instrucţiunilor domneşti, care, trebuiau semnate de preoţi şi vorniceii, adeverindu-se astfel că s-au citit în sate, după care urma să fie restituite domnului [168]. De asemenea, tot ispravnicii erau obligaţi să cerceteze plîngerile locuitorilor năpăstuiţi cu orice „fel de angării". Dacă le-ar fi constatat plîngerile juste trebuiau să-l anunţe pe domn şi să ia măsuri pentru despăgubirea celor lezaţi [169]. Tot ispravnicii aveau

[164] *Ibidem*, p. 370—371.
[165] *Ibidem*, p. 351.
[166] *Ibidem*.
[167] *Ibidem*, p. 370.
[168] *Ibidem*, p. 280.
[169] *Ibidem*.

în sarcină şi adunarea zaharelei sau să-i sprijine cu autoritatea lor pe cei care primiseră o asemenea misiune[170], să raporteze despre activitatea slujitorilor vistieriei[171] şi evident să ia măsurile indicate după instrucţiuni, pentru activarea şi grăbirea încasărilor, ca să ajungă la Ţarigrad banii destinaţi turcilor şi creditorilor[172]. Ispravnicii trebuiau să ia de la vatamanii zapise de încredinţare“ că toţi locuitorii satului aveau peceţi după care trimiteau vistieriei izvod, de cei prezenţi cît şi de cei fugiţi sau decedaţi[173].

Şi staroştii, ca dregători principali locali în ţinuturile de graniţă, aveau atribuţii fiscale de bază, cînd în ţinuturile lor nu erau trimişi zlotaşi. Astfel, starostele de Cernăuţi era obligat să trimită vistieriei „tabla“ şi toate sumele încasate, adică de valoarea sfertului, înainte de a se începe operaţiile de încasare ale celui următor[174]. Ajutoarele staroştilor, adică slujbaşii fiscali subordonaţi, primeau o parte din răsuri, proporţională cu încasările făcute, indicată se pare chiar de domn. Domnul nu uita şi cu asemenea ocazii să-i îndemne ca să „istovească cu un ceas mai devreme“ încasarea dărilor[175]. Staroştii primeau de la domn indicaţii cum să contabilizeze sumele încasate peste cotele fixate[176]. La 9 martie 1742 un staroste de Cernăuţi era mustrat de domn, pentru că trimisese prea puţini bani vistieriei. „Măcar — scria domnul — că destulă jalobă arăţi d-ta pentru ţinutul acela... dar cu toate acestea te sileşte d-ta de mai trimite bani, căci mai puţini bani decît de la d-ta nici de la un ţinut nu ne-au venit. Ce, cum zicem, te sileşte d-ta de trimite bani, căci trebuinţele domniei mele ce aveam. le ştii d-ta“[177]. În materie de percepere a dărilor staroştii aveau o situaţie mai grea decît ceilalţi slujitori locali, fiindcă locuitorii din satele ţinuturilor de margine se puteau deplasa mai uşor, puteau trece oricînd peste graniţă.

Înainte de 24 aprilie 1742, un staroste, de Putna raportase domnului că îi fugiseră vreo 60 de contribuabili peste graniţă, dînd ca motiv începutul încasării sfertului înainte de termen. Domnul, care i-a cerut la data amintită toţi banii, i-a răspuns că nu acesta ar fi fost motivul — adică al încasării sfertului cu 5—6 zile înaintea fugii locuitorilor din ţinut. Măsura a fost luată — se scuza domnul — „pentru multe trebuinţi“. Locuitorii trebuiau să ştie că dacă nu se încasa sfertul acum, ei urmau să plătească pentru „care şi salahori pe ţinuturi“, în afară de sfert, şi evident că astfel le-ar fi fost mult mai greu. Dar, susţinea domnul, aceasta se obişnuia în ţinuturile de margine, ai căror locuitori cînd treceau dincolo, cînd se reîntorceau. Tot cu ocazia aceasta domnul a dat aceluiaşi staroste şi instrucţiuni despre felul cum să ridice şi reţină „peceţile morţilor“[178]. S-ar părea

---

[170] *Ibidem* p, 336.
[171] *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 573.
[172] N. Iorga, *op. cit.*, p. 381.
[173] *Ibidem*, p. 299.
[174] *Ibidem*, p. 328—329.
[175] *Ibidem*, p. 330.
[176] *Ibidem*.
[177] *Ibidem*, p. 342.
[178] *Ibidem*, p. 357.

că domnul n-a fost prea clar în instrucţiunile adresate acestui staroste, fiindcă le-a repetat, la 22 decembrie, 1742, scriindu-i următoarele: „Încă pînă acuma n-ai înţeles poronca“, că „ponturile peceţilor“ anului trecut — rămîn în vigoare pentru acest an, în sensul că fiecare locuitor contribuabil, „unde va fi şederea lui, acolo să plătească“. Deci starostele era obligat să arate unde se mutase fiecare locuitor. Despre fugari domnul pretindea că chiar „şi prin păduri măcar că unii ca aceia se pot găsi; şi de n-am afla, atunci nimic şi ne-am odihni la cît o fi, iară aflînd atunci om avea a vorovi cu d-ta“ [179]. Staroştii aveau voie să angajeze slujitori din oameni căsaşi, cărora le puteau ridica peceţile, adică să-i scutească de anumite dări [180].

Pîrcălabii, ca şi ceilalţi dregători fiscali au fost înştiinţaţi de Constantin Mavrocordat, cu privire la plîngerile negustorilor de ţară şi ale celor streini, care treceau „piste hotar“, de la care încasau „mai mult decît se cuvenea“. De aceea, le-a poruncit să-şi deschidă „ochii“ fiecare, şi să se ferească „şi afară din obiceiuri să nu ia de la nimeni nici un ou“. Dacă ar fi aflat că cineva luase chiar un ban „peste obiceiu“, un asemenea „călcător de poruncă“ avea să fie pedepsit cu uliţa şi cu ocna“ [181]. Şi locuitorii au fost avizaţi ca să nu dea nimic în afară de obiceiu, iar dacă avea să li se ia cu forţa trebuiau să se plîngă ispravnicilor, care primiseră instrucţiuni să-i facă cunoscut asemenea abuzuri şi el avea să-i pedepsească pe acei pîrcălabi şi slujbaşi. Pe lîngă expedierea banilor spre Constantinopol, pîrcălabul de Galaţi avea şi sarcina de a contabiliza şi adăuga sumele ce i-ar fi venit cam în acelaşi timp din alte ţinuturi, ai căror ispravnici sau zlotaşi primiseră dispoziţii în acest sens, pentru a putea ajunge mai repede la Constantinopol. Cheltuielile de transport urmau să li se ţină în seamă [182].

Un rol deosebit în perceperea dărilor, într-o anumită regiune a ţării a avut marele serdar de Orhei, a cărui întreagă activitate era trasată şi controlată, pas cu pas de către domn. Grija principală a serdarului, după cum îi poruncea domnul, era de a trimite la vistierie banii toţi încasaţi, la sfert, sau cel puţin „o sumă bună“ [183]. În al doilea rînd, trebuia să încadreze slujitorii care-i avea în subordine, nescutiţi de dări, în anumite cisle de sat. La 22 februarie 1742, Constantin Mavrocordat i-a scris vel serdarului Pavalache „pentru slujitorii de la vad, de la Jora de pe Nistru, ce scrie ca să fie slujitori acolo precum au fost şi mai înainte de paza marginii“. Acestuia i se dăduse un număr — socotit necesar — de umblători călăraşi, cît socotise domnul că-i sînt necesari. „Pentru rufeturile ce sînt acolo la acele ţinuturi, aprozi, copii de casă, cociiari, călăraşi, pentru aceştia s-au scris numai copiilor den casă, ce a treci mai mult cisla lor peste 100 parale, ce li să ridice de la visterie, să-i cisluiască satele. Iar cisla călăraşilor şi aprozilor şi cocierilor şi altor rufeturi, ce a trece mai mult peste 100

---

[179] *Ibidem.*
[180] *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 747.
[181] N. Iorga, *op. cit.*, p. 279—280.
[182] *Ibidem*, p. 321—322.
[183] *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 715 v.

parale să-şi plătească ei, iar satele să nu se supere cu cisla lor şi să romîne ei mulţămiţi cu aceasta“[184].

Evident că în privinţa aplicării dispoziţiunilor domneşti, în materie de impunere, se iveau deseori neînţelegeri, şi domnul era nevoit să trimită instrucţiuni suplimentare. La 7 decembrie 1742, serdarului i se făcea cunoscut că nu se va mai grăbi încasarea sferturilor, ca înainte, cînd avusese cheltuieli neprevăzute cu soli şi cetăţi. Ca atare, îi trimisese peceţi cu scădere, 100 parale pentru căsar şi 50 parale, holteiul. Serdarul trebuia să-i înştiinţeze pe locuitori că nu vor plăti mai mult de patru sferturi, şi ca atare să nu se mai spuie între dînşii voroave răsuflate“. Deci după ce le-a redus dajdea „de meşterşuguri să se lase“. Probabil că acest serdar ceruse o reducere a dărilor, pe care nu ştim cum o justificase. Domnul însă n-a voit să-i aprobe cererea, avertizîndu-l că dacă va insista, ar însemna „să cercăm un alt obraz“ — adică să-l înlocuiască — şi chiar pedepsească „aflîndu-se mai mult de cercători“.

Serdarul era obligat să facă un „estract“ din „tablă“[185], pentru sumele trimise la vistierie. De asemenea, serdarii ca şi ispravnicii şi pîrcălabii erau permanent presaţi de domn să grăbească strîngerea dărilor[186], iar la cererea lor de a li se mai prelungi termenele de percepere şi depunere a încasărilor, domnul le răspundea obişnuit negativ[187]. Încurcături aveau serdarii cu încasarea uşurului şi alămului de la tătari, deşi căutau să urmeze instrucţiunile domneşti[188]. După un ordin domnesc din 24 aprilie 1742 serdarului îi rămîneau numai ţinuturile Lăpuşna şi Orhei, iar Soroca trecea sub administraţia vel căpitanului de Soroca[189]. Deci, căpitanii şi vel căpitanii ajung adevăraţi slujbaşi fiscali în ţinuturi, controlaţi direct de domn. Potrivit instrucţiunilor primite de vel căpitanul amintit, ţinutul Soroca era „în sama lui“, iar „tabla“ ce avea s-o întocmească urma să fie deosebită de a Lăpuşnei şi Orheiului. El urma să ia numai răsurile de la Soroca, adică din sumele sferturilor încasate din acest ţinut[190].

Vel căpitanul de Dorohoi primea, la 12 mai 1742, ordin domnesc referitor la un număr de oameni de prin sate, care „la sfertul al doilea s-au dosit şi s-au făcut că sînt fugiţi“. El trebuia să-i cerce, adică să facă un nou control „şi să le ia banii peceţilor“ şi „îndoială pentru osteneala zlotaşilor“, să nu le încaseze sfertul al doilea, în schimb trebuiau să-i trimită la Iaşi [191]. Acelaşi căpitan primise înainte de 27 decembrie 1742 poruncă de la domn, ca să dea peceţile locuitorilor la locul unde şedeau, de aceea a înmînat asemenea peceţi şi unor cîmpulungeni[192]. Ce raport era între acest căpitan şi zlotaşi? Avea doar sarcina de a-i susţine în activitatea lor Poruncile domneşti arată că ei deţineau atribuţii fiscale largi. Astfel, fără a mai întreba organele fiscale locale, lua oameni din sate pentru „slujba

184 *Ibidem.*
185 N. Iorga, *op. cit.*, p. 403—404.
186 *Ibidem*, p. 379.
187 *Ibidem*, p. 380.
188 *Ibidem*, p. 402.
189 *Ibidem*, p. 359.
190 *Ibidem.*
191 *Ibidem*, p. 361.
192 *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 613 v

căpităniei", care bineînţeles se scuteau de cislă, iar cota lor se suporta de ceilalţi locuitori. La plîngerea acestora, domnul a dezaprobat măsura, indicînd clar că potrivit dispoziţiilor date, ei trebuiau să strîngă numărul de călăraşi „pentru slujbă" dintre „streini" şi nu din oamenii „de prin sate"[193].

Înainte de 8 decembrie vel căpitanul de Covurlui avusese sarcina să întocmească „tabla pentru sfertul mucarerului", dar nu reuşise[194]. În decembrie 1742, vel căpitanul de Tecuci propunea domnului să reducă dările unor locuitori ,deoarece îi „trag în ceia parte la slobozenii" (nu ştim la ce regiune se referă). Domnul n-a admis propunerea susţinînd că „destul iaste mila ce am făcut", cum se putea constata din peceţile date anume. Socotind că locuitorii vor să plece nu atît din cauza dărilor cît a abuzurilor , i-a poruncit să se ferească „de jaf", să-i ocrotească, să le facă dreptate cum se cade şi „cercături", ca să nu i se găsească „ceva" în urmă — adică oameni neînscrişi şi fără peceţi[195]. Aceiaşi căpitani aveau obligaţia de a da alte „peceţi" locuitorilor, care le pierduseră pe cele vechi[196].

Vel căpitanii, ca cel de Codru, aveau datoria să oprească locuitorii, care voiau să se deplaseze sau să-i stabilească unde îi găsise. Peceţi nu avea voie însă să le dea fără a-l fi înştiinţat în prealabil pe domn. De asemenea, nu aveau voie să-i oprească pe cei care veneau să-i ia la „urmă". Totodată, cînd era cazul, putea amesteca la cislă pe locuitorii din două sate, probabil apropiate, care erau puţini la număr[197]. Ceilalţi dregători locali, dacă aveau de a face cu locuitorii plecaţi din ţinutul Codrului, erau datori ca numaidecît să-l înştiinţeze pe vel căpitan ca să nu-i aşeze în alt loc şi să le dea peceţi[198]. Că aceşti vel căpitani aveau şi alte atribuţiuni, nu numai fiscale, constatăm dintr-o adresă domnească trimisă vel căpitanului de Soroca, Ilieş : „Plicul cu cărţile şi răcliţa — scria domnul — ce-au adus îmblătoriul de la Liov şi cu *tabla ciferetului*, cu izvod de oameni fugiţi, cu morţi, li-au adus, dar altă dată să nu mai amesteci trebile vistieriei... cu veştile la un loc, ce osăbit să scrii trebile vistierii". Deci un asemenea vel căpitan trebuia să aibă grijă de încasarea sfertului, să întocmească „izvodul" de oamenii fugiţi, şi bineînţeles să trimită banii, „tabla" şi izvoadele la vistierie[199], sau să se prezinte personal, cînd era cazul, ca să dea „samă" de activitatea sa[200].

Vel căpitanii primeau confirmare de predarea banilor trimişi vistieriei iar uneori, indicaţii unde să-i trimită, de exemplu, la Galaţi de unde se expediau la Constantinopol, sau să plătească anumite lefi[201]. Dar, fiindcă erau puţini căpitanii ce puteau trimite o dată toţi banii unui „sfert", domnul îi îndemna să-şi dea interesul şi pentru rest, altfel se va „şi scîrbi"

---

193 *N. Iorga, op., cit.,* p. 397.
194 *Bibl. Acad.,* mss. nr. 237, f. 609.
195 *N. Iorga, op. cit.,* p. 292.
196 *Bibl. Acad.,* mss. nr. 237. f. 737.
197 *Ibidem, f.* 586. v.
198 *Ibidem, f.* 588 v.
199 N. Iorga, *op. cit.,* p. 279.
200 *Ibidem,* p. 385.
201 *Bibl. Acad.,* mss. *nr.* 237, f. 713 v — 714.

asupra lor [202]. Nu este însă mai puţin adevărat că uneori domnul nu voia să le aprobe unele plăţi [203]. Aceşti căpitani, potrivit poruncilor domneşti trebuiau să-i „împlinească" pe cei care încasaseră anumite sume de bani din ținut și nu le predaseră vistieriei [204], dar uneori se trimiteau aprozi ca să-i constrîngă pe unii căpitani, să restituie vistieriei banii încasaţi şi nepredaţi — ca cel de Vaslui de exemplu — care la 11 februarie 1742 nu trimisese vistieriei suma de 50 lei şi trei potronici noi, încasaţi din gorştină.

La 9 noiembrie, 1742, căpitanii de Vaslui, Bîrlad şi Puţeni, după instrucţiunile domneşti, urmau să pregătească conacele pentru solul polon, care mergea la Ţarigrad, precum și pîine, orz şi celelalte, ce urmau să fie plătite cu banii daţi din vistierie vistiericului Antohi Caragea, însoţitorul solului [205]. „Și cu această carte — le scria domnul — să aveţi volnicie ca să daţi poruncă lăcuitorilor să le gătească şi cu bani plătindu-li-să să le luați" [206].

În materie de cheltuieli, care ar fi afectat veniturile vistieriei, domnul era deosebit de atent şi făcea observaţii aspre. Astfel, la 12 februarie 1742 vel căpitanul de Codru era întrebat pentru ce a pus un „păzitor" la temniță, un altul la menzil, şi de ce a propus să se ridice peceţile beşliilor. Neadmiţînd aceste măsuri a poruncit ca paza temniţei şi a menzilului să se facă cu rîndul de fălcieni, iar beșlii se vor trimite de la Iaşi, deci să nu fie recrutaţi de pe loc. I s-au dat dispoziţii ca să ridice peceţile pe care le dăduse la şase „feciori slugi a căpitanului", fiind munteni, iar pentru cei 244 lei daţi ca leafă arnăuţilor, îl făcea direct răspunzător, şi l-a avertizat că nu i se va da leafa pe lunile august, septembrie şi octombrie, fiindcă avea „mansup" [207]. Cunoscîndu-l pe domn, vel căpitanul de Soroca i-a cerut aprobarea să recruteze slujitori pentru paza marginii și pentru alte servicii. Totuși, urmărind să se facă economii şi în această direcţie domnul i-a aprobat numai ridicarea a 20 de peceţi, adică scutirea a douăzeci de oameni, cu care însă trebuia să mulţumească 40 de oameni. Le reducea deci acestora 50 parale la sfert. Pentru aceşti bani ei trebuiau să aibă cai şi „să poarte grijă acolo la margine făr de nici o sminteală" [208].

Alături de alţi dregători, cu aprobarea domnului, căpitanii trebuiau să adune caii slabi de la ţimiruri, să-i trimită la Iași şi în locul acestora, la valoare de 15 lei un cal, să li scadă din banii ce urmau să-i predea vistieriei [209]. Căpitanii erau însă controlaţi sau îndrumaţi de zlotași sau de boieri dregători, delegaţi de domn în acest scop. Într-o scrisoare din 9 noiembrie 1791 trimisă de domn stolnicului Vasile Sturza, căruia-i făcea observaţii de ce nu a mers singur la Greceni și a trimis peceţile și ponturile căpitanului de Greceni. El, stolnicul trebuia să fi mers acolo și să-i explice verbal căpitanului folosul lor. Din cauza acestei delăsări banii pe care trebuia să-i

[202] *Ibidem*, f. 722. Pentru vel căpitan de Dorohoi.
[203] *Ibidem*, f. 710.
[204] *Ibidem*, f. 33.
[205] *Ibidem*, f. 709.
[206] *Ibidem*, f. 565 v.
[207] N. Iorga, *op. cit.*, p. 336—337.
[208] *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 794 v — 795.
[209] *Ibidem*, f. 646.

trimită direct la Galaţi nu s-au putut încasa, şi a fost nevoit să-i acorde un alt soroc [210]. Această scrisoare arată că toţi agenţii administraţiei locale erau controlaţi în întreaga lor activitate fiscală de domn şi dregătorii săi.

Pe lîngă întregul aparat administrativ principal amintit, în ţinuturi şi oraşe, operau şi vameşi, cămănari, bezmănari, mortasipi, folari, bouorari [211] vistieri [212] — probabil delegaţi speciali ai vistieriei — vornicii de oraşe [213], care puteau plăti şi lefuri din sumele încasate [214]. Sarcini fiscale deosebite şi de răspundere adecvată aveau vorniceii satelor. Cei care nu-şi îndeplineau sarcinile după instrucţiunile domneşti erau amendaţi [215], apoi trimişi în „butuci" la Iaşi, bunurile li se confiscau [216] sau erau închişi, „la ocnă", pentru că nu scoaseră toţi oamenii la „peceţi", sau pentru că îi încadrase pe unii în categorii neimpozabile [217].

Alături de aceştia dregătorii locali mai operau în ţinuturi: gorştinarii, desetnicii, pogonarii, vădrarii etc. Sarcinile lor fiscale, ca şi ale celorlalţi, erau indicate de domn, iar activitatea lor urmărită îndeaproape. Astfel, în octombrie 1742, gorştinarii au fost invitaţi să încaseze „gorştina dreaptă", adică pentru „zece bucate un leu". Fiecare locuitor, în afară de boieri şi membrii clerului, care erau scutiţi, trebuia să plătească la locul lui. „Ciobanii holtei" plăteau la un loc, adică în aceeaşi localitate cu stăpînii, iar cei însuraţi unde-şi aveau locuinţa. Evident că şi gorştinarii erau invitaţi să aducă de urgenţă banii la vistierie [218]. O dispoziţie domnească, care a urmat aproape imediat, atrăgea atenţia gorştinarilor ca pînă la sfîrşitul lui octombrie să predea vistieriei jumătate din bani, iar la 20 noiembrie „să facă tot istovul", deoarece avea de făcut plăţi la Constantinopol" [219].

Gorştina se percepea pe ocoale, fiecare ocol fiind, în sama unui gorştinar — pe baza unei „table" [220], similară se pare cu a sferturilor. Gorştinarii se recrutau dintre micii boiernaşi. De exemplu, înainte de 8 aprilie 1742 gorştinari de Vaslui fuseseră Savin — copil de casă — Bîrsan paharnic şi Gavril căpitan. Fiecare din ei rămăsese dator vistieriei cu cîte 28 de lei din gorştină. Domnul a dat ordin unui „om gospod" ca să-i „împlinească" [221].

După dispoziţiile domneşti desetnicii încasau desetina pentru stupi şi „gorştina de mascuri" de la mazili, de la „rufeturi şi bresle ce sînt de slujba curţii" şi de la toţi ţăranii, nu însă de la mănăstirile închinate la Ierusalim şi Muntele Atos, şi nici de la cei scutiţi de Constantin Mavrocordat. Instrucţiunile primite de desetnici prevedeau că desetina pentru stupi se va plăti acolo unde se aflau prisecile, iar pentru mascuri „unde va

---

210 *N. Iorga, op. cit.*, p. 318.
211 *Ibidem*, p. 279—290.
212 *Ibidem*, p. 330.
213 *Ibidem*, p. 340.
214 *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 732.
215 N. Iorga, *op. cit.*, p. 293.
216 *Ibidem*, p. 321.
217 *Ibidem*, p. 245.
218 *Ibidem*, p. 279.
219 *Ibidem*, p. 395.
220 *Ibidem*, p. 407.
221 *Bibl. Acad.*, mss. nr. 237, f. 764.

fi şederea stăpînului". Desetnicii trebuiau să predea jumătate din bani la 15 august, iar restul la sfîrşitul aceleiaşi luni. Locuitorilor cu stupi, care nu aveau sau nu voiau să plătească, urma să li se „bată" stupii şi vîndă mierea. Proprietarii de stupi mai erau obligaţi să dea desetnicilor de mîncare, pîine, ouă, brînză, lapte, şi „bucate de săc, ce să va tîmpla la locuitori şi iarbă pentru cai; iar cu altele să nu fie supăraţi, ce, de le vor trebui alte bucate, să-şi cumpere cu bani" [222].

La 29 iulie 1742 Constantin Mavrocordat a poruncit „pogonarilor de titiun de pe la ţinuturi „ca să încaseze" pogonăritul de titiun de pe la toţi, după obiceiu, precum s-au luat şi în alţi ani", dar i-a îndemnat ca de obicei, să strîngă banii cît de urgent „şi să-i aducă la cămara gospod"[223] Pe lîngă pogonari erau şi „boieri vădrari", care încasau „banii vădrăritului". Domnul le-a poruncit şi acestora ca să grăbească perceperea acestei dări, nelăsînd pe nimeni să ridice vinul de la crame înainte de a plăti, în caz contrar puteau fi bănuiţi de părtinire. Ca atare, domnul le-a atras atenţia ca pînă la sfîrşitul lunii (adresa e din 8 octombrie) „negreşit să facă tot istovul banilor la vistierie", fiindcă fuseseră prevăzuţi în sumele ce trebuiau trimise la Constantinopol [224]. Încasarea vădrăritului era urmărită atent de domn, care poruncea să fie trimişi la Iaşi cei care nu plătiseră toţi banii [225] şi chiar să fie amendaţi şi obligaţi să suporte ciubotele oamenilor trimişi să-i aducă [226].

Se înţelege deci că domnitorul îşi pierdea majoritatea timpului redactînd instrucţiuni pentru slujbaşii fiscului. Probabil că în urma unui raport primit înainte de 8 octombrie 1741, Constantin Mavrocordat a poruncit să se sechestreze vitele şi să se ia zăloage de la cei ce nu-şi plătiseră „banii podurilor" să fie vîndute, şi astfel să facă istov la vistierie" [227]. Se relatează, la 24 octombrie 1741, că marele vistier încredinţase încasarea mortasipiei Galaţilor unei persoane. Domnul nu a fost de acord şi a încredinţat-o alteia [228].

Ca şi înaintaşii săi, dacă nu se încasau toţi banii din dări şi Constantin Mavrocordat nu-şi plătea slujbaşii şi îi trimitea să încaseze, în contul lefilor, rămăşiţele de dări. La 16 februarie 1742 slujitorii seimeni din curtea domnească au fost împuterniciţi „a-şi strînge rămăşiţa ce s-au orînduit în lefile lor de cinci luni". Puteau lua şi zăloage, şi să le vîndă [229]. Îşi poate inchipui oricine la ce abuzuri se puteau deda asemenea oameni.

Încercările lui Constantin Mavrocordat de a uşura pe cît posibil sarcinile fiscale ale populaţiei neprivilegiate, prin lichidarea abuzurilor administrative, a corupţiei dregătorilor şi chiar a desfiinţării unor dări, nu au fost acceptate şi nici aplicate de domnitorii care i-au urmat. Chiar fratele

---

222 N. Iorga, *op. cit.*, p. 380—381.
223 *Ibidem*, p. 381.
224 *Ibidem*, p. 394—395.
225 *Ibidem*, p. 400.
226 *Ibidem*. Medelnicerul Carp, vădrar la Tecuci urma să plătească 10 lei ciubote, şi să fie adus la Iaşi „pînă mîine seară" (21 noiembrie 1742).
227 *Ibidem*, p. 311.
228 *Ibidem*, p. 315.
229 *Ibidem*, p. 337.

său Ioan, o figură sinistră în şirul domnilor fanarioţi, avid de bani, de îndată ce a fost numit şi instalat domn, în iunie 1743, nu numai că a reînfiinţat văcăritul dar l-a şi ridicat „cu prisosinţă“ [230], locuitorii trebuind să plătească în timpul iernii cîte doi lei şi 30 bani de vită şi 90 bani de viţel, „iar vara cîte 50 parale de vită, una cu alta“[231]. Enachi Kogălniceanu pretinde că în vremea acestui domn uneori se percepeau cîte 2—3 „văcărituri“ pe an, fiindcă se încasa unul în ianuarie, al doilea în mai şi ultimul în decembrie, astfel că darea se putea urca pînă la şapte lei şi 45 bani de vită, „care era un mare greu ţării“[232], adică locuitorilor. Ion Mavrocordat „au adaosu şi ciferturile pe an, cîte 50 ciferturi şi un rîndu de cîte trei lei galbenul“ [233]. Deşi a sporit toate dările „au scos şi gorştina cîte 11 parale de oaie“ [234], şi tot n-a putut plăti „datoriile domniei“, deoarece „căuta mai mult zefurile cu mese mari ... şi noaptea umbla prin tîrgu cu veselii şi cu jocuri“ şi „alte desfătări a lumii“ [235]. De aceea şi boierii „luase cu toţii un mare obrazu şi nu-l băgau în seamă şi făceau ce le era voia lor“ [236]. Evident că avînd un asemenea domn boierilor le „părea bine, căci mîncau fieştecare, şi aveau tot ridicături de la acest domn ... şi de atunce au făcut bani toţi boierii“, dar mai ales cei „ce şedeau la ţară“ [237]. Însă favoriţii domnului, în special grecii, abuzau de situaţia lor „cît puteau şi mîncau ruşfeturi destule, căzînd la boierii, că erau paiele ieftine“ [238].

Dar, fiindcă nu toţi boierii se puteau căpătui din jaful patronat de acest domn, cei nemulţumiţi au trecut în Polonia. Întrebaţi pentru ce au făcut aceasta au răspuns, pentru că „nu pot şi ei a se îndulci de milele domnului“, că mulţi s-au îmbogăţit, în timp ce ei rămăseseră „de rîsul slugilor“. Ca să nu aibă încurcături domnul le-a promis şi acestora „boierii“, „lefi şi scutelnici“, şi după cum menţionează cronicarul „s-a ţinut de cuvînt“ [239], ceea ce nu se prea obişnuia din partea domnitorilor vremii. Totuşi, dacă toţi boierii au fost mulţumiţi de veniturile acordate, cînd a fost mazilit, în mai 1747, Ioan Mavrocordat, „multe blăstămuri au luat de la săraci, pentru văcăritu, alesu de la babele cele văduve, pînă una au azvîrlit cu o piatră în el, în ziua în care au purces din Iaşi, dar n-a lovit decît calul“ [240].

Cronicarii nu au exagerat cu nimic atunci cînd au scris despre exploatarea fiscală din timpul domniei lui Ioan Mavrocordat, fiindcă şi numeroase documente se referă la ea [241], faţă de mănăstiri a avut aceeaşi atitu-

---

230 Manolache Drăghici, *op. cit.*, p. 19.

231 *Ibidem.*

232 Enachi Kogălniceanu, în *Letopiseţe*, vol. III ,ed. a II-a, p. 205 ; Pentru aceasta vezi şi Ion Caonta, în aceeaşi colecţie, p. 185.

233 Ion Canta, *loc. cit.*, p. 185.

234 *Ibidem.*

235 *Ibidem.*

236 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 205.

237 *Ibidem*, p. 206.

238 *Ibidem.*

239 *Ibidem.*

240 *Ibidem*, p. 212.

241 N. Iorga, *op. cit.*, p. 129.

dine ca şi fratele său, adică le-a acordat scutiri sau reduceri consistente de dări [242]. A. D. Xenopol l-a caracterizat pe Ioan Mavrocordat ca pe „unul din cele mai de rînd tipuri ale domnilor fanarioţi. Lacom de avuţie pe care se sileşte a o dobîndi fără nici o măsură, cheltuitor al unor bani cîştigaţi fără muncă, petrecîndu-şi domnia în orgii şi desfrînări“[243].

Urmaşul lui Ioan Mavrocordat, Grigore II Matei Ghica, domn de această dată al Moldovei doar timp de circa 11 luni (mai 1747 – aprilie 1748), avînd datorii mari, şi „mulţi mîncători pe acea vreme la porţile turceşti“ [244], a încasat văcărit „de vară“ cîte 90 bani de vită, „peceţi“ de cîte patru lei, trei lei, doi lei şi de cîte un leu“ [245], văcărit de iarnă cîte doi lei de vită, plus răsura obişnuită [246]. Manolache Drăghici afirmă că peceţile le-a „împărţit pe stări ..., după puterea omului“ [247]. Evident că o asemenea redistribuire a sarcinilor fiscale anula sistemul de cislă. Grigore II Matei Ghica, a încasat în acelaşi timp gorştina, desetina şi vădrăritul[248]. Pe lîngă toate aceste obligaţii fiscale, populaţia Moldovei a avut de îndurat şi o iarnă foarte grea, care a ţinut pînă la 15 aprilie, timp în care au murit numeroase vite [249].

După ce a stors din ţară cît a putut, fiindcă venea şi timpul mucarerului, Grigore II Matei Ghica a cerut şi obţinut să fie mutat în Ţara Românească, iar în Moldova i-a luat locul din nou Constantin Mavrocordat (aprilie 1738 – august 1749), care a dispus să se tipărească peceţi pentru stupi, mascuri şi pogoanele de tutun [250], deci a venit cu o altă inovaţie fiscală. Deşi nu a încasat văcărit, totuşi a sporit birul încasînd 12 sferturi pe an, deci cîte unul în fiecare lună, aşa cum hotărîse Grigore II Matei Ghica [251]. Consecvent, ca şi în domnia a doua, Constantin Mavrocordat a scutit boierii, membrii clerului şi pe turci, de gorştină [252]. Ion Canta, care l-a judecat foarte aspru reforma fiscală din domnia a doua, afirmă că au „adausu mucarerurile vistieriei împărăteşti şi pocloanele pe la toate curţile, care toate acelea au rămas greutate ţărilor şi tot norodul îl blestema“ [253]. Deci nu numai urmaşii lui Constantin Mavrocordat ci chiar el a acceptat anularea reformelor sale, reţinînd inovaţiile lor fiscale.

Constantin Racoviţă (31 august 1749 – 3 iulie 1753), înlocuitorul lui Constantin Mavrocordat, pretextînd că are multe cheltuieli, datorii etc. la Constantinopol, a încasat din nou văcărit, cîte 92 parale de vită, „sferturile de agiunsu, încă şi îndoite“, „cuniţa de vară la un leu, bani vechi, nu 20 parale“, apoi a arendat ocnele, vămile şi mortasipiile. Evident că

---

242 Arh. St. Iaşi, XLVIII, p. 12–15; *Uricarul*, vol. VIII, p. 238–240.
243 A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 76.
244 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 212.
245 I. Canta, *op. cit.*, p. 186.
246 Enachi Kogălniceanu, *loc. cit.*
247 Manolachi Drăghici, *op. cit.*, p. 20.
248 Enachi Kogălniceanu, *loc. cit.*
249 Manolache Drăghici, *loc. cit.*
250 I. Minea, *op. cit.*, p. 234.
251 Manolache Drăghici, *op. cit.*, p. 34.
252 I. Minea, *loc. cit.*
253 I. Canta, *op. cit.*, p. 185.

aceste dări atît de numeroase şi grele nu-i bucurau pe locuitori, fiindcă trebuiau să le plătească [254]. Pe lîngă aceasta caimacamul său Iordache Stavarachi, care i-a ţinut locul pînă la sosirea sa în ţară, încasase vădrărit, desetina şi „gorştina întreită" [255]. După cum şi era de aşteptat au izbucnit neînţelegeri grave între cele două categorii de exploatatori, favoriţii domnului şi boierii „de ţară". Aceştia din urmă pretindeau că cei dintîi vor să-i „desbrace" şi de aceea în loc să sprijine încasarea dărilor, au fugit peste granițe [256]. Domnul a reuşit însă să-i împace făcîndu-le concesii.

În domnia dintre anii 1753 şi 1756 Matei Ghica a mers pe urmele înaintaşilor săi, deoarece, cum a scris un cronicar, a strîns „mulţime de averi, pentru că dările agiunsăsă a să călca una pe alta" [257]. Constantin Racoviţă (1756—1757) cum s-a urcat pe tron a încasat numaidecît cuniţă şi văcărit iarna, fiindcă nu ar fi putut să lupte cu alte dări ce erau" [258], adică n-ar fi reuşit să facă faţă cheltuielilor. Din cauza nemulţumirilor generale, şi fiindcă încasase mulţi bani, a desfiinţat văcăritul [259] şi vădrăritul, care era, după cum se scrie în documentul din 20 august 1756, „lucru mai rău şi fără nici o dreptate", deoarece i se adăugase şi „năpaste" [260].

Domnii se schimbau destul de des dintr-o ţară în alta, pentru a fi uitaţi un timp de populaţie din cauza abuzurilor şi exploatării fiscale practicate. În general domnii fanarioţi erau nu numai tutelaţi, dar chiar estorcaţi la rîndul lor de capuchehăi, adică de reprezentanţii lor la Poartă, care hotărau sumele ce trebuiau trimise la Constantinopol [261]. Membrii celor două familii domneşti, care se înlocuiau destul de des în scaunele de la Bucureşti şi Iaşi, au fost Racoviţeştii şi Ghiculeştii. Astfel că la Iaşi, în locul lui Constantin Racoviţă, in martie 1757, s-a instalat Scarlat Ghica, care, împreună cu favoriţii săi, au apucat „treburile cu mare strășnicie şi jăcuiri ... Ruşfeturi şi spucături nu se socoteau cîte luau toţi in toate părţile, sferturi de dăjdii mai pe toate lunile şi mai de mult ori îndoite". Pe lîngă aceasta domnul se ţinea numai de plimbări şi petreceri. Totuşi, neajungîndu-i banii a încercat să reintroducă văcăritul, dar n-a avut timp fiindcă a fost mazilit şi înlocuit cu Ioan Theodor Calimachi [262].

Dar, înainte ca Ioan Theodor Calimachi să preia tronul, o bună parte din Moldova a fost cumplit jefuită, la mijlocul lunii septembrie 1758, de tătari, care au distrus toată recolta, au luat nenumăraţi robi şi toate vitele găsite [263]. Aşa dar noul domn nu putea găsi banii cu care să-şi plătească

---

[254] Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 219—220.
[255] *Ibidem*, p. 219.
[256] *Ibidem*, p. 221—222.
[257] Manolache Drăghici, *loc. cit.*
[258] Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 230.
[259] *Ibidem*; vezi şi N. Grigoraş, *Mitropolitul Iacov Putneanul*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an. XXXIV (1958), nr. 9—10, p. 791—811.
[260] Arh. St. Iaşi, CLXIV/38; *Uricarul*, vol. II, p. 67—71.
[261] Vasile Mihordea, *Politica orientală franceză şi ţările române în secolul al XVIII-lea 1749—1760. După corespondenţa de la „Secret du roi"*, Bucureşti, 1937, p. 68.
[262] Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 232; I. Canta, *op. cit.*, p. 188.
[263] Hurmuzaki, vol. IX_2, p. 42; N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, vol. II, p. 62—5626.

contractate pentru cumpărarea tronului. Totodată, nimeni nu voia, să primească funcţia de mare vistier fiindcă ţara era „stricată". Stavarachi capuchehaia domnului, care-l împrumutase cu banii necesari ca să poată cumpăra domnia, a venit în ţară şi a luat „toate trebile în mîna lui", ca al doilea domn [264]. Numit vechil al vistieriei, nu titular, Stavarachi a reorganizat isprăvniciile şi cu ajutorul zapciilor a început să stoarcă bruma ce mai rămăsese în casele locuitorilor şi chiar să impună mănăstirile, boierii, văduvele boierilor şi să reintroducă dările anulate etc. [265]. Aceste acţiuni au dat naştere la o răscoală populară, pusă la cale şi de boieri, care a culminat cu alungarea din ţară a lui Stavarachi [266].

Nu se putea deci pune problema unei reduceri a dărilor fiindcă domnul şi oamenii lui voiau să reintroducă văcăritul. Din cauza opoziţiei boierilor, domnul şi anturajul său au venit cu o inovaţie fiscală, cu o nouă dare numită ajutorinţă, însă pe „ogeacuri", în sumă de 11 lei, 5,50 lei şi 3 lei. După cum relatează cronicarul această „slujbă mai pe urmă le-au ieşitu mai bine decît văcăritul, căci cuprindea două sămi a văcăritului, şi încă nu ajungea, că o scotea o dată iarna şi apoi vara şi celelalte slujbe deosebitu" [267]. Pentru că a ridicat excesiv dările cetăţenilor poloni, care făceau comerţ de vite şi îşi păşunau vitele cumpărate în Moldova, domnul a fost reclamat la Poartă [268]. Grigore, fiul lui Ioan Theodor Callimachi, domn între anii 1761 – 1764 i-a urmat pe înaintaşii săi în materie fiscală şi împreună cu boierii a încasat „mulţi bani din ţară", mai ales că, fiind tînăr „nu prea ştia rîndul ca să cîrmuiască" [269].

La 29 martie 1764 şi-a început domnia Grigore al III-lea Al. Ghica. El, ca şi Constantin Mavrocordat, a încercat o serie de reforme fiscale. A cerut ispravnicilor nou numiţi să-i ocrotească pe ţărani, să-i apere de abuzuri, să nu-i năpăstuiască, a menţinut încasarea dărilor pe sferturi şi a poruncit să se ceară permanent chitanţe pentru orice încasări, plăţi sau cheltuieli şi totodată a reintrodus cisla [270]. Grigore al III-lea Al. Ghica a încercat să ţină o riguroasă contabilitate a veniturilor şi cheltuielilor statului şi totodată s-ar părea că nu a sporit nici o dare, cum obişnuiseră înaintaşii săi. Se ştie că pînă la mazilire (2 februarie 1767) el a reorganizat şi Academia domnească şi a adus apă în Iaşi prin cişmelele de la Golia şi Sf. Spiridon [271]. Cu toate acestea, în timpul domniei urmaşului săi, Grigore Calimachi (3 februarie 1767 – 14 iunie 1769), populaţia ţării era foarte strîmtorată fiindcă domnul cheltuia mult şi neavînd nici o autoritate boierii „mîncau toţi şi nu voiau ca să-l ştie că le este domn" [272]. Capuchehaia sa, postelnicul Nicolae Suţu zis Dracu, nemulţumindu-se cu venitul ce-l avea din ţară, a oprit pînă la urmă şi banii daţi de turci pen-

---

264 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 234—236.
265 *Ibidem*, p. 236.
266 *Ibidem*, p. 238 ; N. Iorga, *op. cit.*, vol. I-II, p. 565—567; N Grigoraş, *op. cit.*, p. 798—800
267 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 242—243.
268 N. Iorga, *Documentele Callimachi*, vol. II, p. 248—250.
269 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 244 ; I. Canta, *op. cit.*, p. 191.
270 N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VII, Bucureşti, 1938, p. 190—191.
271 Manolache Drăghici, *op. cit.*, p. 30.
272 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 255.

tru cumpărarea zahcrelei necesară armatei ce se pregătea să înceapă războiul cu ruşii (30 octombrie 1768). Pentru acest act turcii i-au condamnat pe ambii la moarte şi executat prin strangulare (8 septembrie 1769) [273].

În ianuarie 1768 Grigore Calimachi ar fi făcut şi un „bine", reducînd groştina. După documentul domnesc, darea fiind exagerat de mare, la care se mai făceau obişnuit unele adaosuri, locuitorii nu mai creşteau oi. De această dare erau nemulţumiţi şi străinii, care-şi păşunau oile în Moldova. Ca atare „fiindcă foarte se împuţinase aceste bucate în ţară", Grigore Calimachi, a hotărît ca proprietarii de oi să plătească vistieriei numai cîte zece bani noi de oaie" [274].

În plin război, în locul lui Grigore Calimachi, turcii l-au numit pe bătrînul fost domn Constantin Mavrocordat, care a ocupat tronul a IV-a oară, doar cîteva luni (29 iunie — 23 noiembrie 1769). Obligaţia principală a acestuia a fost de a aduna din Moldova provizii pentru armata turcească aflată în plină campanie. De data aceasta nu a putut să-i scutească nici pe boieri. Personal a făcut statistica satelor boiereşti şi însoţit de slujitori şi zapcii mergea prin sate şi-i forţa pe ţărani şi boieri să-i arate „gropile" cu orz şi grîu, pe care-l încărca şi trimitea armatei şi la „sarhaturi" [275].

La sfîrşitul acestui război ţările româneşti erau complet pustiite, jefuite, arse, astfel încît armatele ruseşti fuseseră nevoite să-şi aducă provizii din Polonia. Ambele ţări nu puteau contribui cu nimic la acoperirea cheltuielilor sau despăgubirilor de război. Tot acuma a izbucnit şi o epidemie de ciumă din cauza căreia a murit o bună parte din populaţia ţării [276] şi datorită acestui fapt, prin articolul al XVI-lea din tratatul de la Kuciuk-Kainardji, s-a prevăzut ca Moldova şi Ţara Românească să fie scutite de plata haraciului timp de doi ani şi de orice contribuţie pentru acoperirea cheltuielilor de război. După expirarea celor doi ani Poarta nu trebuia să urce contribuţiile în bani ale ţărilor române, iar paşii şi guvernatorii turci nu aveau să mai pretindă alte contribuţii în bani sau să le adauge pe cele obişnuite [277].

În materie fiscală Grigore al III-lea Ghica, numit domn înainte ca trupele ruseşti să fi evacuat total ţara, a introdus o reglementare precisă a veniturilor şi salariilor tuturor dregătorilor centrali şi locali ai aparatului de stat, a înfiinţat o „condică" a vistieriei în care s-au înscris veniturile boierilor şi dregătorilor, ca mortasipia, pîrcălăbia, camăna etc. A anulat celelalte venituri acordate anterior mănăstirilor şi altor persoane, considerîndu-le ca nedrepte şi „asupritoare locuitorilor". Fiecare boier trebuia ca de acum înainte să-şi ia venitul fixat pe baza unei cărţi domneşti [278].

Constantin Moruzi, care l-a înlocuit pe Grigore Ghica, după moartea sa tragică (1 octombrie 1777), a făcut o nouă repartizare a dărilor personale după numărul locuitorilor rămaşi, a delimitat ţinuturile, şi ţinînd seama de

---

273 I. Canta, *op. cit.*, p. 192.
274 *Ibidem*, p. 193 ; Arh. St. Iaşi, XIX-a/11 ; *Uricarul*, vol. I, ed. a II-a, p. 338—341.
275 Enachi Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 263.
276 *Hurmuzaki*, supl. I, p. 797, 822, şi supl. III, p. 830.
277 Martens, I, p. 111—113.
278 N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. XXII, p. 3.

luarea Bucovinei de austrieci, a redus gorştina, desetina şi vădrăritul, căutind în acelaşi timp să menţină pe lîngă el pe cei mai cinstiţi dregători ai timpului [279].

Pînă la semnarea tratatului de la Iaşi (9 ianuarie 1792) nu se cunosc noi măsuri fiscale. În orice caz ţările noastre devenite teatru de luptă au avut mult de suferit. Noul domn Alexandru Moruzi după semnarea păcii de la Iaşi, a condus ţara mai puţin de un an. Informat despre situaţia grea a ţărilor noastre şi din cauză că populaţia emigra în masă, sultanul le-a iertat restul tributului şi a mai hotărît ca orice dregător turc, chiar vizirul, dacă ar fi intrat în Moldova să-şi plătească întreţinerea şi deplasarea din banii proprii. Strîngătorii de dări nu trebuiau să pretindă ceva în plus de la locuitori, care erau îndemnaţi să nu-şi ascundă oile ci să le vîndă negustorilor delegaţi, la preţurile stabilite. Zahereaua trebuia plătită în bani, iar locuitorii să nu fie „încărcaţi". Prin aceeaşi scrisoare, sultanul l-a sfătuit pe domn să încaseze de la locuitori dări potrivit cu starea lor materială a fiecăruia, şi să nu fie îngreuiaţi, din diferite motive, unii în favoarea altora [280]. Totuşi acest domn, în timpul scurt în care a domnit, a fost prea ocupat doar cu verificarea socotelilor vistieriei pentru cheltuielile armatelor streine, care s-au luptat pe teritoriul Moldovei [281]. A încercat să se conformeze dispoziţiunilor sultanului, pentru a opri emigraţia şi ca locuitorii să se poată ocupa de muncile agricole [282].

Realitatea este că domnii au continuat să încaseze de la locuitori cît puteau, gîndindu-se doar la interesele lor personale şi ale stăpînilor lor. La fel procedau şi boierii „Statul era — cum se exprima A. D. Xenopol — considerat pe atunci ca o ... companie de exploatare; poporul ca o turmă de oi de la care culegi roadele, fără aţi da altă osteneală decît de a le lăsa să pască cîmpii" [283].

Trebuie reţinut însă faptul că Alexandru Moruzi în domnia a doua (1802—1806) a încercat o reformă a sistemului fiscal al ţării, pe care a aplicat-o în anul 1804. Mai întîi a cerut boierilor să-i întocmească un raport asupra organizării fiscale. La 16 noiembrie 1802 aceştia i-au înaintat, o anafora, intitulată „Pentru aşezarea birului ţării", care, după părerea lor urma să fie fixat „după starea ţării, de acum cu oareşcare îngreuiere, socotindu-se lipsirea cea cu totul a havalelilor numai spre uşurinţă".

Ei au propus ca sumă totală a dărilor ce ar fi urmat să se încaseze de la ţărani, orăşeni şi ceilalţi locuitori impuşi, să se ridice la suma de 3 500 pungi, în afară de banii răsurilor, din care urmau să se plătească lefurile, plus rusumaturile şi banii menzilurilor. Au mai propus apoi ca, pentru „urşurarea locuitorilor" să nu mai fie obligaţi la facerea fînului pentru menzil, iar surugii să fie plătiţi din banii menzilurilor. De la orice cheltuieli erau excluse veniturile doamnei şi sumele încasate de la „ţiganii gospod". Tot din cele 3 500 pungi trebuiau plătiţi şi scutelnicii, oprindu-se celelalte

279 Manolache Drăghici, *op. cit.*, p. 45—46.
280 *Uricarul*, vol. III, p. 131—144.
281 C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 337.
282 Manolache Drăghici, *op. cit.*, p. 58.
283 A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 141.

asupritoare „chipuri a tuturor de obşte ce se vor afla în toate dregătoriile mari şi mici şi a tuturor slujitorilor".

Boierii au mai propus să nu se pretindă locuitorilor alte sume de bani ce se încasau sub diferite denumiri ca: „grajdu domnesc, pentru untul împărătesc, pentru a vistieriei cheltuieli, şi în scurt pentru multe asemenea numiri izvodite din nou, în toată vremea, spre împilarea norodului". Totuşi şi această sumă de 3 500 pungi trebuia „să se împlinească cu toată chibzuirea şi de iznoavă alcătuire ce se va face prin sfatul obştesc, cumpănindu-se a se lua din ţară după starea în care se va afla pămîntul în fieştecare an ... Iar cînd nu se va face contenirea tuturor havalelilor şi a izvodirilor celor răpitoare, atunce mai multă greutate să va pricinui ţării [284].

Alexandru Moruzi a continuat să studieze situaţia, să se documenteze şi de abia peste doi ani, deci în iulie 1804, a emis, tot pe baza unei anaforale, documentul unei noi reforme fiscale [285].

În concluzie, încercările lui Constantin Mavrocordat de a reorganiza întreaga administraţie de stat, voind in special să schimbe practica în justiţie şi abuzurile agenţilor fiscului, să desfiinţeze abuzurile administrative, ale agenţilor fiscali în special, s-a constatat că în general, nu a reuşit în întreaga administraţie de stat au continuat să se practice abuzurile, corupţia şi arbitrariul. Situaţia locuitorilor neprivilegiaţi, în special a ţăranilor a rămas aceeaşi.

LES RÉFORMES ADMINISTRATIVES FAITES EN MOLDAVIE PAR CONSTANTIN MAVROCORDAT

Résumé

Dans le V-ème décennie du XVIII-ème siècle, les pays roumains étaient gouvernés par les éléments turco-phanariotes. En outre du payement du tribut et des dons pour les dignitaires, les phanariotes étaient préoccupés de s'enrichir de plus en plus. À cette époque, le quantum des dettes des habitants non privilégiés envers l'État s'augmentait. La population — paysans et citadins — soumise aux abus administratifs, était forcée d'émigrer.

Les turques exigaient des sommes de plus en plus grandes ; les paysans émigraient ou refusaient de payer. On cherchait des méthodes pour faire face à la situation.

Ce fut Constantin Mavrocordat, le premièr prince phanariote qui a tenté de remédier cet état de choses. Il a réorganisé la justice et l'administration pour controler directement les dignitaires. Des hommes d'honneur ont été nommés pour diriger les institutions d'État. Une réorganisation du système des impôts a été tanté, mais sans résultats.

[284] *Uricarul*, vol. I., p. 7—10 ; Arh. St. Iaşi, mss. nr. 48, p. 10 v—11.
[285] *Uricarul*, vol. I, p. 14—20 şi 21—34 ; Arh. St. Iaşi, nr. 48, p. 12—19 şi 14—20.